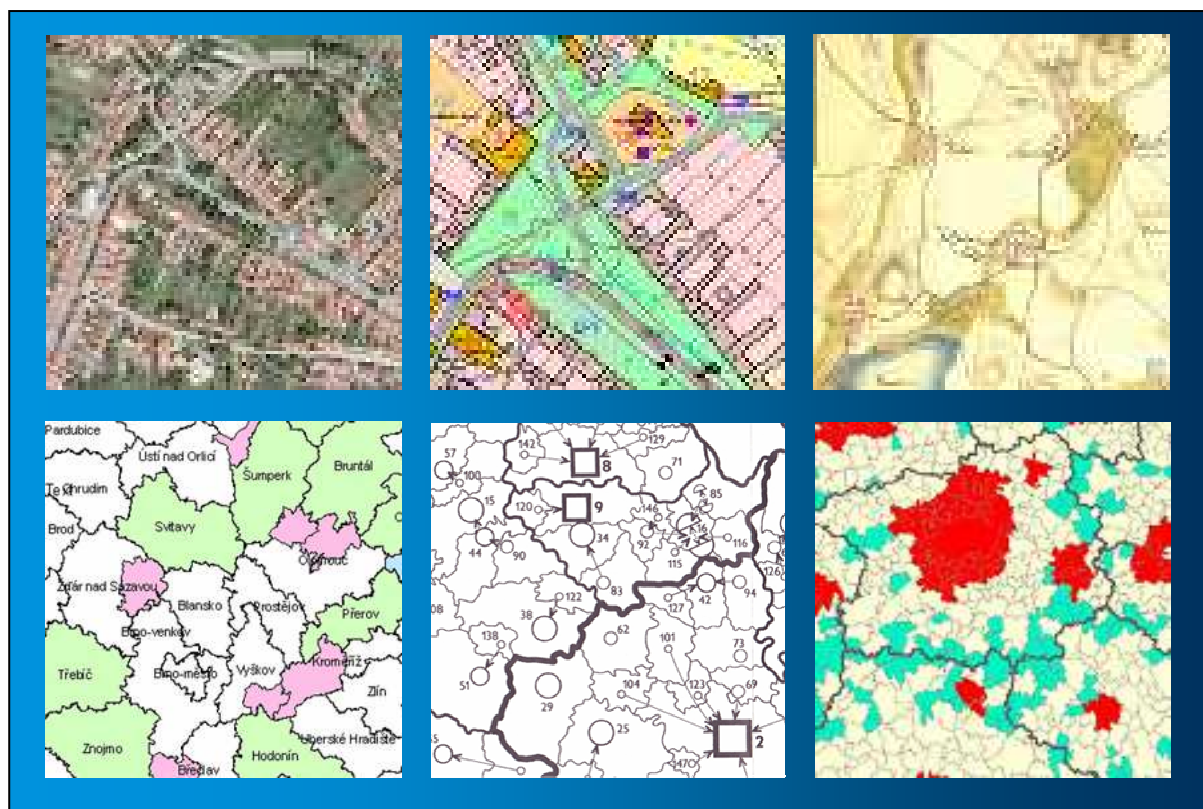




STRATEGIE REGIONÁLNÍHO ROZVOJE ČR PRO OBDOBÍ 2014–2020

1. ANALYTICKÁ ČÁST



verze – 21. prosinec 2011

„Zpracování analýz a podkladových materiálů pro přípravu Strategie regionálního rozvoje ČR pro období 2014–2020“

Zpracovatelský tým

GaREP, spol. s r. o., společnost pro regionální ekonomické poradenství



Ing. Jan Binek, Ph.D.
RNDr. Hana Svobodová, Ph.D.
RNDr. Kateřina Chabičovská
Mgr. Jan Holeček
PhDr. Iva Galvasová
prof. Ing. et Ing. Dušan Halásek, CSc.
doc. JUDr. Milan Galvas, CSc.

RegioPartner, s.r.o.



Ing. Petr Bučina, CSc.
Ing. Lucie Bučinová
Mgr. Petr Wija, Ph.D.
Mgr. Vladan Hruška
Mgr. Lenka Sekyrová
Mgr. Jan Ženka, Ph.D.
Ing. Štěpán Koděra

OBSAH

ÚVOD	5
VÝCHODISKA	6
Význam a kontext strategie.....	6
Rozvojový rámec.....	8
ČR v evropském kontextu.....	10
1. ANALYTICKÁ ČÁST.....	12
1.1 Zhodnocení SRR 2007–2013 a stávajícího systému podpory.....	12
<i>Alokace finančních prostředků v rámci kohezní politiky v období 2007–2013</i>	<i>12</i>
1.2 Zhodnocení vývojových tendencí a disparit.....	17
1.2.1 Regionální konkurenceschopnost	17
<i>Základní atributy regionální konkurenceschopnosti.....</i>	<i>17</i>
<i>Efektivnost využívání zdrojů v území</i>	<i>19</i>
<i>Inovace a technologie.....</i>	<i>20</i>
1.2.2 Územní soudržnost	22
<i>Osídlení</i>	<i>22</i>
<i>Obyvatelstvo</i>	<i>23</i>
<i>Bydlení</i>	<i>24</i>
<i>Trh práce</i>	<i>25</i>
<i>Školství.....</i>	<i>26</i>
<i>Zdravotnictví</i>	<i>27</i>
<i>Sociální služby</i>	<i>28</i>
<i>Kultura.....</i>	<i>29</i>
<i>Sociální exkluze.....</i>	<i>30</i>
1.2.3 Environmentální udržitelnost.....	31
<i>Vývoj a stav životního prostředí</i>	<i>31</i>
<i>Stav jednotlivých složek životního prostředí.....</i>	<i>33</i>
<i>Technická infrastruktura.....</i>	<i>34</i>
1.3 Typologie regionů z hlediska funkcí regionální politiky	37
1.3.1 Typologie z hlediska regionální konkurenceschopnosti	37
<i>Regionální konkurenceschopnost na úrovni krajů ČR.....</i>	<i>37</i>
<i>Regionální konkurenceschopnost na úrovni správních obvodů ORP.....</i>	<i>37</i>
1.3.2 Typologie z hlediska územní soudržnosti	37
1.3.3 Typologie z hlediska environmentální udržitelnosti	39
1.4 SWOT analýza.....	41

PŘÍLOHY:

Příloha 1 – Analýza vývojových tendencí a disparit (podkladový materiál ke kapitole 1.2)

Příloha 2 – Metodický přístup k typologiím regionální konkurenceschopnosti, územní soudržnosti a environmentální udržitelnosti (metodický materiál ke kapitole 1.3)

ÚVOD

Úvod k analytické části

Analytická část Strategie regionálního rozvoje ČR na období 2014–2020 (dále SRR 2014–2020, nebo SRR) představuje zhodnocení situace v oblasti regionálního rozvoje a o komplexní zachycení východisek pro formulaci návrhové části. Dotýká se celé řady témat, vzhledem k formálnímu i věcnému charakteru dokumentu je pozornost věnovaná jednotlivým oblastem různá – stěžejní je reflexe témat s výraznější prostorovou závislostí. Kde to bylo účelné, čerpá z ostatních koncepčních dokumentů na národní úrovni a na podrobnosti spíše odkazuje. Značná část rezortních koncepcí ovšem hodnotí situaci a plánuje činnosti za ČR jako celek bez hlubší reflexe regionálních rozdílů. Základní prostorovou úroveň jsou vzhledem k charakteru většiny informací kraje. Kde je to možné a účelné, jsou provedeny průměty do úrovně ORP.

Analytická část se člení do čtyř číslovaných kapitol, jimž předchází vstupní kapitola formulující pojetí a kontext SRR. Jednotlivé kapitoly jsou zpracovány jako syntetické materiály zdůrazňující závěry z různých podkladů.

V první podkapitole jsou shrnuty relevantní závěry ze zhodnocení SRR 2007–2013 a stávajícího systému podpory. Tyto závěry budou vycházet ze závěrů paralelně probíhajícího projektu „Zpracování analytických podkladů pro přípravu hodnocení průběžného plnění cílů Strategie regionálního rozvoje ČR a dopadů kohezní politiky na regiony ČR“. Vzhledem k tomu, že finální výstupy tohoto projektu nemá zpracovatel dosud k dispozici, níže uvedený text čerpá z předběžného pracovního výstupu a bude po obdržení nových podkladů přepracován.

Druhá podkapitola „Zhodnocení vývojových tendencí a disparit“ obsahuje základní informace o situaci v jednotlivých tematických oblastech. Podrobnější analýza vývoje je obsažena v příloze 1.

V návaznosti na zhodnocení situace jednotlivých území je zařazena podkapitola formulující typologii regionů s ohledem na funkce regionální politiky. Typologie jsou klíčovým podkladem pro diskuzi nad regionální dimenzí jednotlivých opatření a s nimi spojených rozvojových nástrojů. Metodické přístupy k jednotlivým typologiím jsou obsaženy v příloze 2.

Analytická část je završena komplexní SWOT analýzou, která zachycuje klíčové výroky o stavu regionálního rozvoje ČR. V případech, kde to bylo možné, byla zdůrazněna platnost výroku s ohledem na jednotlivé kraje či jiná území.

VÝCHODISKA

VÝZNAM A KONTEXT STRATEGIE

Strategie regionálního rozvoje ČR pro období 2014–2020 je základním koncepčním dokumentem v oblasti regionálního rozvoje. Dle zákona č. 248/2000 Sb., o podpoře regionálního rozvoje formuluje přístup státu k podpoře regionálního rozvoje, poskytuje potřebná východiska a stanovuje rozvojové cíle a zásady pro vypracování regionálních programů rozvoje. **SRR je nástrojem realizace regionální politiky a koordinace působení ostatních veřejných politik na regionální rozvoj. SRR propojuje odvětvová hlediska s územními.**

Z časového hlediska jde o **střednědobý dokument**, ale bude obsahovat dlouhodobý pohled (dlouhodobá vize regionálního rozvoje) i krátkodobé realizační prvky (čím je třeba začít nejdříve).

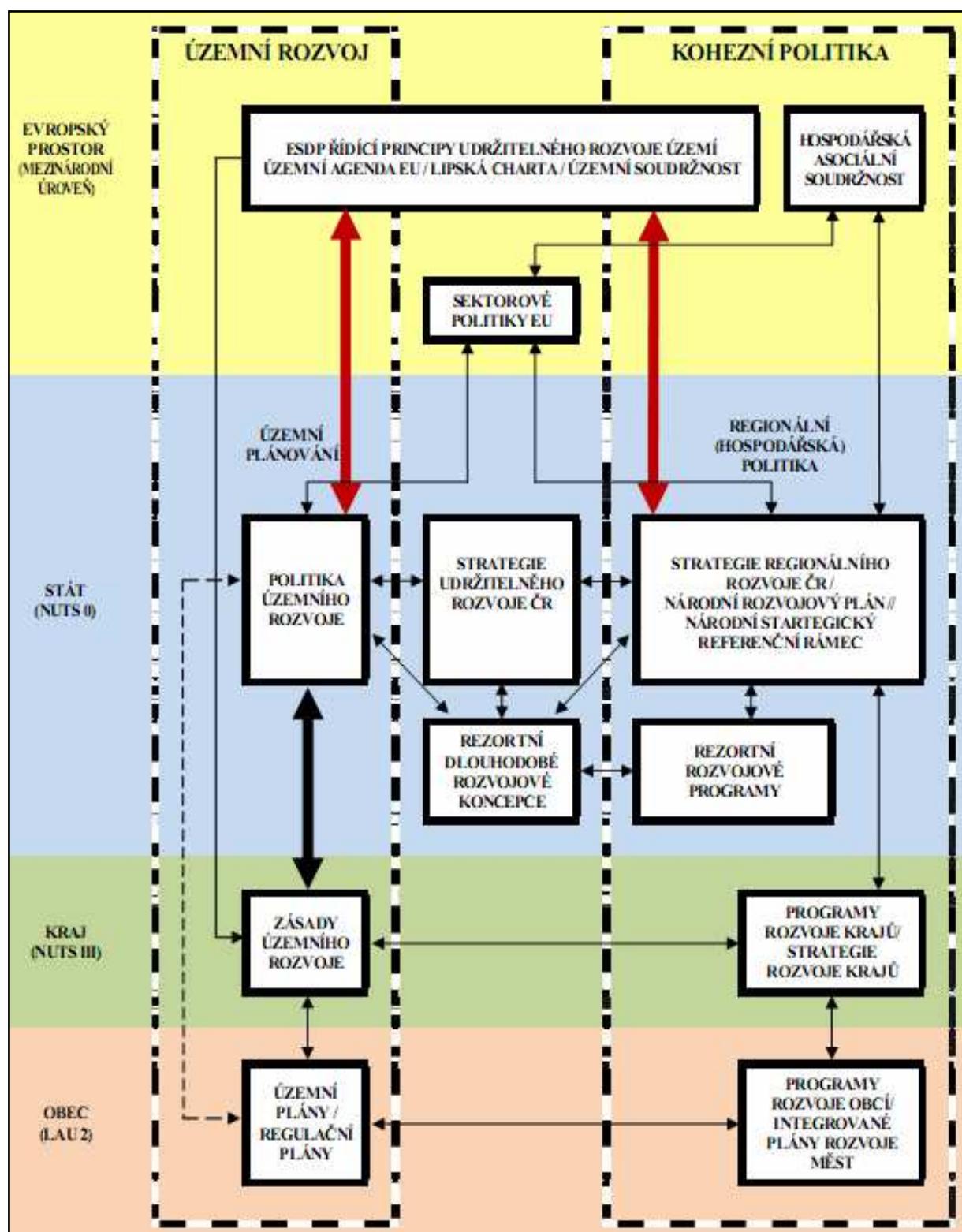
Regionální politika ČR a podpora regionálního rozvoje prochází kontinuálním vývojem odrážejícím jak širší procesy v EU, tak posuny v pojetí národních veřejných politik. Dokument SRR se vyvíjí po obsahové i procesní stránce. SRR 2014–2020 staví na předchozí strategii – vychází z obdobných principů, pokračuje v započatých aktivitách a rozvíjí nová témata.

V SRR 2014–2020 je kladen důraz na koordinační roli regionální politiky, zohlednění nových faktorů působících na regionální rozvoj (demografické změny, územní soudržnost, energetika, integrované přístupy, dostupnost služeb apod.), využití širšího spektra rozvojových nástrojů a vtažení všech relevantních aktérů regionálního rozvoje.

Věcný obsah SRR 2014–2020 vychází z funkcí regionální politiky (růstová – podpora využití potenciálu jednotlivých území, disparitní – řešení dlouhodobé regionální nerovnováhy, preventivní – předcházení rizikům budoucího vývoje) a je podřízena potřebám návrhové části. Je tedy posílen vztah mezi analytickou a návrhovou částí.

V SRR 2014–2020 jsou posíleny implementační mechanismy. Kategorizace klíčových aktérů na jednotlivých prostorových úrovních, specifikace vazeb mezi aktéry a stanovení jejich rolí při naplňování SRR podpoří reálné efekty. Systém monitoringu a průběžného vyhodnocování plnění umožní reagovat na změny situace.

Klíčovým východiskem pro koncipování SRR je pojetí regionální politiky a regionálního rozvoje. Regionální politika představuje soubor intervencí vedoucích k lepšímu územnímu rozložení ekonomických aktivit, k rozvoji infrastruktury a ke snížení nerovnováhy v sociálním rozvoji. **Významným trendem regionální politiky** je provazování s dalšími podpůrnými státními politikami, například se sociální politikou a s průmyslovou politikou. Dochází také k zohledňování regionální dimenze v rámci sektorových politik. V rámci **regionální politiky EU** jde o koordinaci národních regionálních politik, o rozvoj regionální dimenze ostatních politik EU a o vlastní realizaci politiky hospodářské, sociální a územní soudržnosti formou finanční podpory rozvojových aktivit jednotlivých regionů.



Vazby mezi plánovacími dokumenty v ČR

Pramen: Politika územního rozvoje ČR, 2008

Pro uchopení regionální politiky je klíčové chápání rozvoje. V první řadě je nutné rozlišovat rozvoj a růst. „Regionální růst je chápán jako zvýšení celkového produktu regionu v daném časovém období, **regionální rozvoj** je oproti tomu představován celým komplexem procesů, které probíhají uvnitř regionu. Tyto procesy jsou bází pozitivních proměn regionu, a to s ohledem na charakteristiky ekonomické, sociální, environmentální, kulturní, psychologické a

mnohé jiné.“¹ Růst vede k polarizovanému rozvoji a regionální rozdíly spíše zvětšuje. Při vnímání rozvoje je nutné mít na paměti nejen výstupy rozvojových aktivit (např. nová infrastruktura), ale zejména efekty/změny, které by výstupy měly způsobit.

Pro vyvážený rozvoj regionů je důležité, aby byla zachována rovnováha mezi sociálním, ekonomickým a environmentálním pilířem. Koncept, který se zabývá sladěním těchto tří pilířů, je označován jako **udržitelný rozvoj**. V praxi jej můžeme chápat jako „komplexní soubor strategií, které umožňují pomocí ekonomických nástrojů a technologií uspokojovat sociální potřeby lidí, materiální i duchovní, při respektování environmentálních limitů.“²

Strategie slouží jako důležité východisko při přípravě programového období 2014–2020, proto je posílena reflexe relevantních vazeb s dokumenty Evropské unie. Stěžejní je **Evropa 2020 Strategie pro inteligentní a udržitelný růst podporující začlenění**. Strategie Evropa 2020 se zaměřuje na tři hlavní priority: **Inteligentní růst**: rozvíjet ekonomiku založenou na znalostech a inovacích; **Růst podporující začlenění**: podporovat ekonomiku s vysokou zaměstnaností, jež se bude vyznačovat sociální a územní soudržností, **Udržitelný růst**: podporovat konkurenceschopnější a ekologičtější ekonomiku méně náročnou na zdroje. Tři hlavní části hodnocení vývojových tendencí a disparit volně korespondují s těmito oblastmi, byť je pojímají jiným způsobem. Situaci v oblasti plnění pěti hlavních cílů strategie Evropa 2020 je zhodnocena na příslušných místech analýz.

ROZVOJOVÝ RÁMEC

Zásadním znakem veřejné správy v ČR, resp. územní samosprávy, je tzv. **smíšený systém** rozlišující činnost v samostatné a v přenesené působnosti. Složitost systému zvyšuje společná úprava jednotlivých oblastí či dokonce prolínání a překrývání.

Rozdělení kompetencí mezi jednotlivé instituce státní správy často neodráží reálné vazby spravovaných záležitostí. Pro rozvoj území je zásadní míra koordinace, spolupráce a synergie mezi veřejnosprávními institucemi. Pro regionální rozvoj je zásadní princip subsidiarity, kdy má být realizace rozvojových aktivit prováděna na úrovni, kde může být dosaženo největších efektů. Vyšší územní úroveň má vytvářet co nejlepší podmínky pro rozvoj nižších úrovní. Podrobnější specifikace kompetencí ve vazbě na SRR 2014–2020 bude součástí implementační části.

Realizace regionální politiky i interpretace probíhajících rozvojových procesů se odvíjí od existujících rozvojových struktur. Zásadní je struktura veřejné správy a rozdělení kompetencí mezi státní správou, krajskou samosprávou a obecní samosprávou.

Úloha státu v oblasti regionálního rozvoje spočívá v koncepční činnosti a usměrňování rozvojových aktivit včetně alokace prostředků státního rozpočtu na zvolená opatření, vytváření právního, ekonomického či správního prostředí podporujícího činnost jednotlivých aktérů regionálního rozvoje. SRR je hlavním nástrojem státu při podpoře regionálního rozvoje. Potřeby a specifika jednotlivých regionů musí reflektovat však všechny

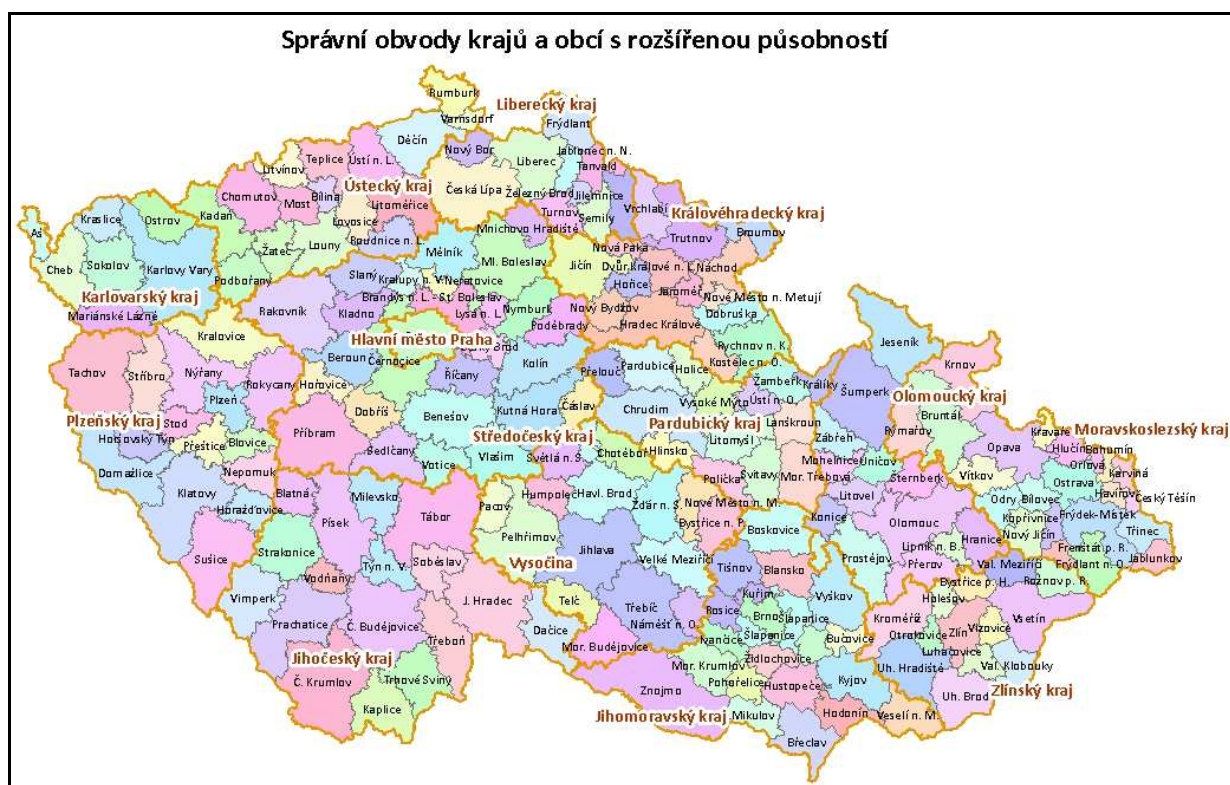
¹ Kutscherauer a kol. 2006, 20.

² Galvas, Kubátová; 2006.

rezorty. **Ústředním orgánem v oblasti regionální politiky je** na základě zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky (ve znění zákona č. 110/2007 Sb.), **Ministerstvo pro místní rozvoj (MMR).**

Pro správu území byl významný vznik krajů jako vyšších územněsprávních celků v roce 2001. **Kraje** jako vyšší územně samosprávné jednotky realizují významnou část rozvojových aktivit v území a tvoří klíčovou stavební jednotku tvorby a realizace regionálního rozvoje v ČR. Kraje koordinují rozvoj svého územního obvodu, spolupracují s ústředními správními úřady státní správy a koordinují zájmy obcí ve věcech regionálního rozvoje.

Obce jsou základní jednotkou regionálního rozvoje. Vytvářejí podmínky pro život i pro podnikání. Jsou nejčastějšími realizátory projektů na podporu regionálního rozvoje.



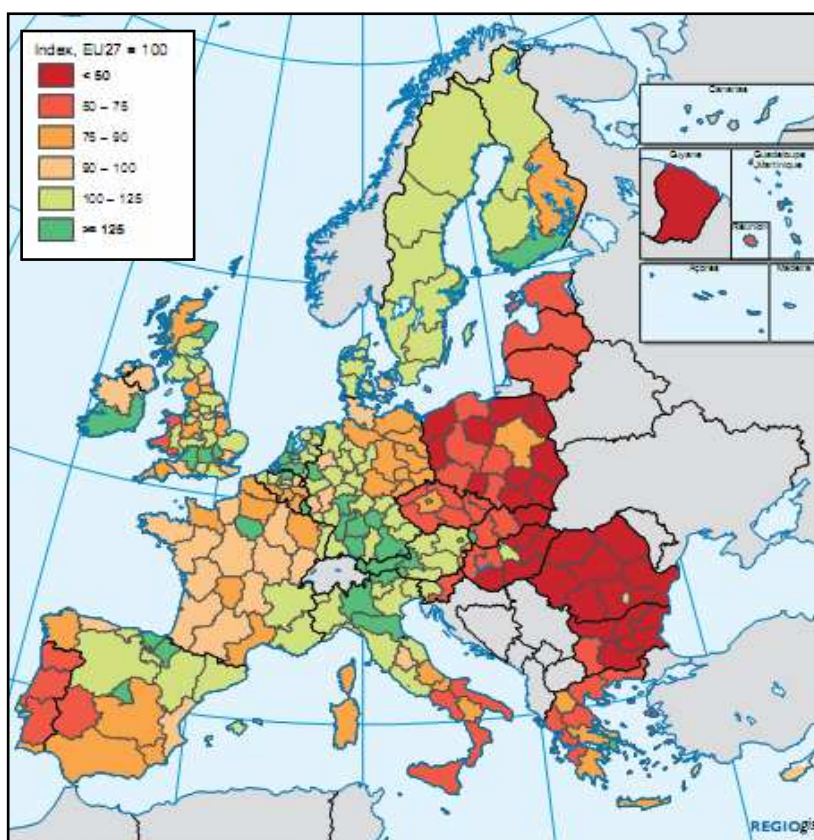
Po zániku okresních úřadů k 31. prosinci 2002 vznikly jako nová správní úroveň obecní úřady s rozšířenou působností (ORP), celkem 205, a pověřené obecní úřady (POÚ), celkem 393. Zatímco okresní úřady hrály důležitou roli v regionálním rozvoji daného území, tak ORP či POÚ mají svoji působnost stanovenou velmi vágně (dílčí úkoly s procesem podpory regionálního rozvoje, součinnost s kraji a MMR). ORP provádí ve svém správním obvodu výkon státní správy v přenesené působnosti, pro řízení rozvoje území ale nemá žádné kompetence.

Důležitou platformou pro uplatňování rozvoje „zdola – nahoru“ jsou různé formy meziobecní spolupráce. V roce 2010 existovalo v ČR 555 mikroregionů (dobrovolných svazků obcí zabývajících se komplexním rozvojem svého území). Do činnosti mikroregionů bylo zapojeno cca 86 % obcí ČR. Mikroregiony pokrývají většinu území každého z krajů ČR (mimo obvykle stojí velká města). Přístupy krajů k podpoře mikroregionů se liší. V některých krajích jsou vnímány jako důležitá skupina aktérů a jsou partnery kraje, v jiných krajích jsou zcela opomíjeny. Vedle toho existuje i několik stovek „účelových“ svazků obcí – v nich obce nejčastěji spolupracují při budování nějakého typu technické infrastruktury.

V praxi jsou velké rozdíly v činnosti jednotlivých svazků obcí. Část z nich působí pouze jako volná podpůrná platforma. Nemalý podíl původní činnosti přešel na místní akční skupiny (MAS). MAS pracující na základě metody LEADER jsou důležitým aktérem rozvoje na místní úrovni. V období 2007–2013 je z Programu rozvoje venkova ČR podporováno 112 MAS, 33 MAS nebylo vybráno.

ČR V EVROPSKÉM KONTEXTU

Česká republika je vnitrozemským středoevropským státem. Od 1. 5. 2004 je členem Evropské unie. V rámci 27 států Evropské unie se svojí rozlohou 78 865 km² nachází na 15. místě, počtem obyvatel 10 533 tis. (k 31. 12. 2010) na 12. místě a hustotou zalidnění 134 obyvatel na 1 km² zaujímá 8. místo. ČR patří v rámci EU mezi „středně“ rozvinuté státy – v roce 2010 dosáhl průměr HDP České republiky 73,6 % průměru EU.



HDP na obyvatele v roce 2007 dle PPS (EU27=100)

Pramen: Investování do budoucnosti Evropy. Pátá zpráva o hospodářské, sociální a územní soudržnosti

Česká republika představuje díky své geografické poloze především tranzitní zemi zajišťující dopravní obslužnost, pohyb zboží a služeb napříč Evropou, což spolu s výraznou exportní orientací české ekonomiky klade nemalé nároky na kapacity a kvalitu české dopravní sítě. Současný stav české dopravní sítě z pohledu kvality a funkčnosti zdaleka nedosahuje úrovně původních 15 členských států EU a je vnímán jako jedna z hlavních překážek dosahování vyššího tempa hospodářského růstu ČR.

V makroregionálním měřítku je ČR výrazně ovlivňována zapojením do nadnárodních společenství, a tím i posílením přeshraničních vazeb (zejména v rámci evropské územní spolupráce).

Od roku 1991 je ČR společně se Slovenskem, Maďarskem a Polskem součástí tzv. **Visegrádské skupiny (V4)**. Po přijetí všech čtyř zemí do EU ještě více vzrostly zahraničně-politické aktivity tohoto spolku a skupina se zaměřila na prosazování spolupráce a stability v širším regionu Střední Evropy. Spolupráce s Rakouskem a Slovinskem probíhá v rámci

takzvaného Regionálního partnerství, s dalšími zeměmi střední a východní Evropy skupina spolupracuje v rámci takzvaného programu **V4+**. K mnohým aktivitám V4 jsou přizvány také další země, užší spolupráce byla navázána např. se zeměmi Beneluxu či Japonskem.

Intenzivní zahraniční spolupráce probíhá i v rámci jednotlivých regionů, např. Jihomoravský kraj je zapojen do spolupráce v rámci regionu **CENTROPE** (čtyřměstí Vídeň, Bratislava, Győr a Brno). V rámci ČR lze nalézt i další např. Ostravská pánev s Polskem.

ČR je rovněž členem “**dunajského regionu**”, jehož činnost je zaměřena na tři hlavní oblasti: propojení a komunikace (zahrnující dopravu, energii, informační společnost), ochranu životního prostředí a prevenci proti přírodním rizikům, posílení potenciálu socioekonomického rozvoje.

V řadě příhraničních regionů ČR probíhá intenzivní přeshraniční spolupráce. ČR hraničí se čtyřmi státy EU, tomu odpovídá i počet operačních programů přeshraniční spolupráce.

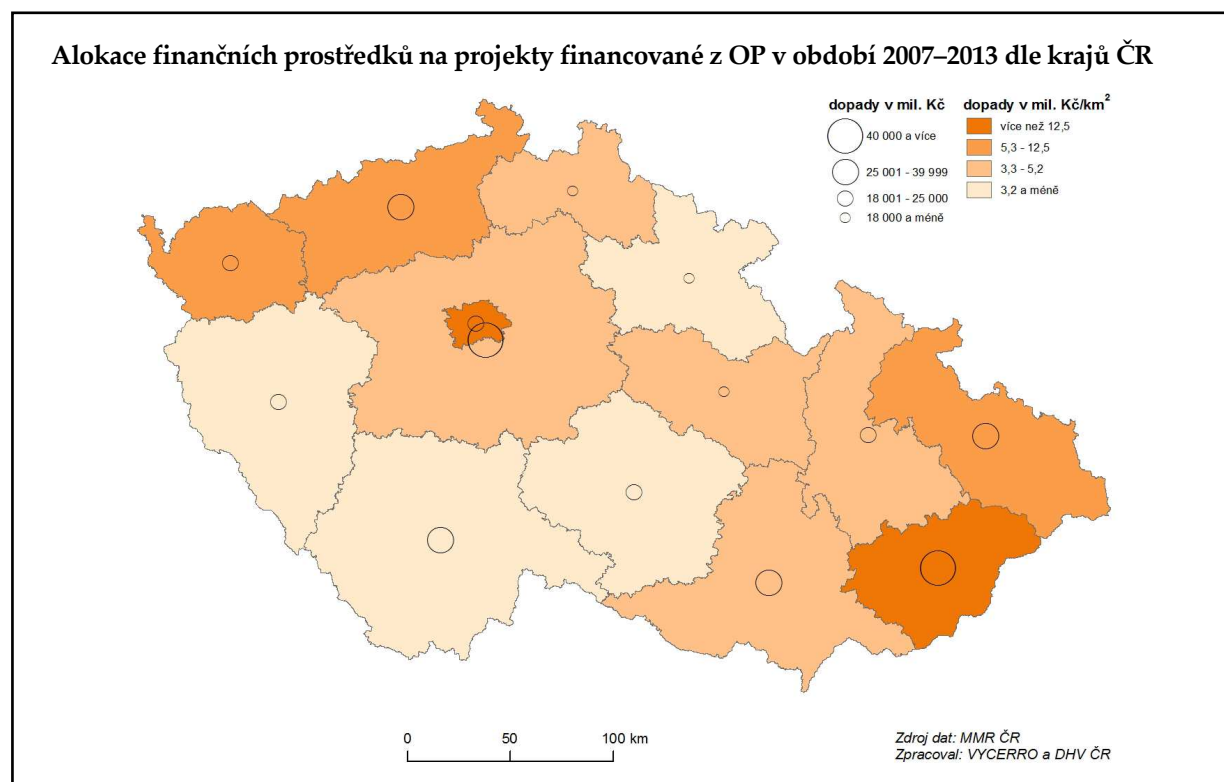
1. ANALYTICKÁ ČÁST

1.1 ZHODNOCENÍ SRR 2007–2013 A STÁVAJÍCÍHO SYSTÉMU PODPORY

Zhodnocení SRR 2007–2013 a stávajícího systému podpory bude vycházet ze závěrů paralelně probíhajícího projektu „Zpracování analytických podkladů pro přípravu hodnocení průběžného plnění cílů Strategie regionálního rozvoje ČR a dopadů kohezní politiky na regiony ČR“. Vzhledem k tomu, že finální výstupy tohoto projektu nemá zpracovatel dosud k dispozici, níže uvedený text čerpá z předběžného pracovního výstupu a bude po obdržení nových podkladů přepracován.

Alokace finančních prostředků v rámci kohezní politiky v období 2007–2013

Pokud jde o zhodnocení dopadů jednotlivých projektů financovaných z operačních programů (OP ČR) v krajích ČR, byla na základě dostupných dat a zpracovaných analýz zpracována následující přehledová mapa, na níž je znázorněna intenzita dopadů podpořených projektů nejen dle intenzity alokace celkem, ale i v přepočtu na obyvatele kraje.

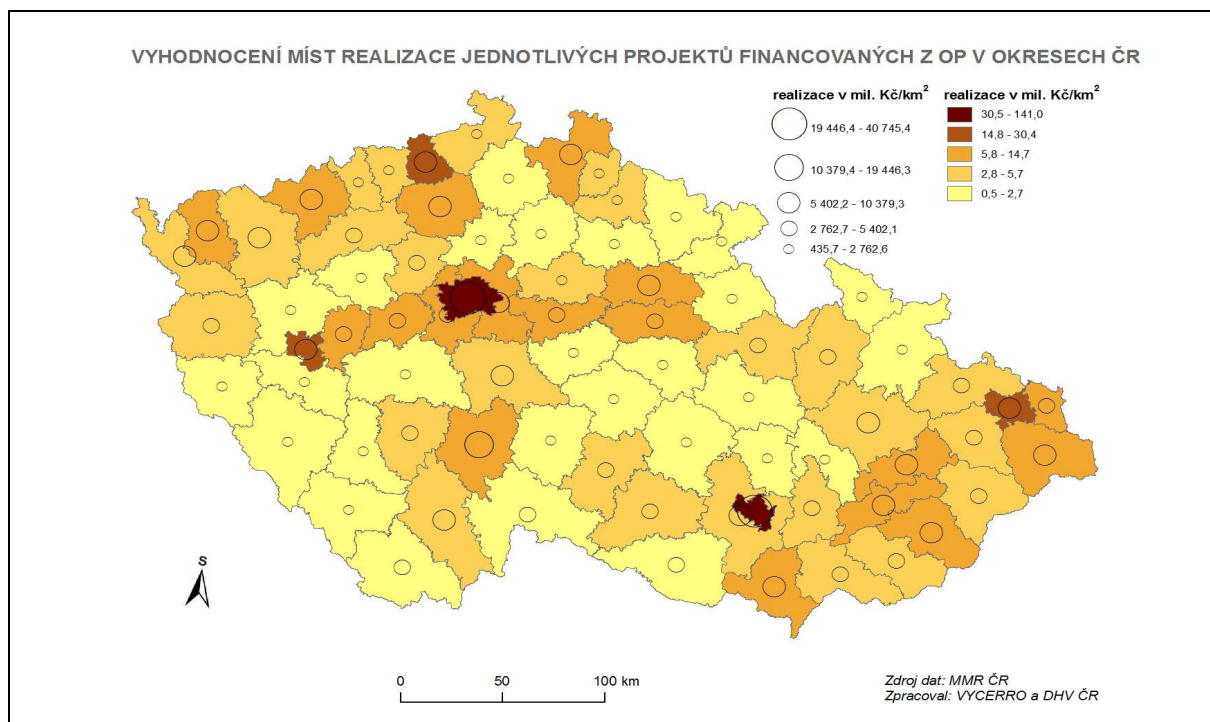


Z uvedené analýzy vyplývá, že mezi kraje s největší alokací podpořených projektů z OP ČR patří z hlediska celkové kvantifikace dopadů Středočeský kraj a Zlínský kraj. Mezi kraje se středně vysokými dopady podpořených projektů OP ČR patří z hlediska celkové kvantifikace dopadů Ústecký, Moravskoslezský, Jihomoravský a Jihočeský kraj.

Dále z provedených analýz vyplývá, že mezi kraje s největší alokací v přepočtu na jeden kilometr čtvereční plochy kraje patří hl. m. Praha a Zlínský kraj. Mezi kraje se středně vysokými dopady podle tohoto ukazatele pak patří Karlovarský, Ústecký a Moravskoslezský kraj.

Pro zhodnocení plnění SRR na úrovni nižší než jsou kraje, byla zvolena úroveň okresů. Důvodem je jejich snadná uchopitelnost a snadná interpretovatelnost získaných výsledků.

Při zpracování tohoto hodnocení bylo využito taktéž dat ze systému MSC 2007, nicméně vzhledem k tomu, že v případě dopadů jsou nejnižšími regionálními jednotkami evidovanými v tomto informačním systému kraje, bylo využito údajů za místa realizace projektů a nikoli za místa dopadu. Srovnáním mezi místy realizace projektů a mezi místy dopadů jednotlivých projektů však nebyly zjištěny významnější rozdíly, a proto se tento postup jeví jako metodicky správný.



Při hodnocení rovnoměrnosti podpory v rámci jednotlivých krajů je třeba sledovat rozdíly v intenzitě podpory mezi jednotlivými okresy každého kraje, a to podle obou kritérií: absolutní výše podpory a výše podpory na km².

Za rovnoměrnou výši podpory je u obou kritérií považován rozdíl v podpoře mezi jednotlivými okresy daného kraje, který nepřekročí více než jeden interval. V poznámkách v tabulkách níže je vždy upřesněno, z jakého důvodu není podpora rovnoměrná. V poznámce v posledním sloupci vpravo jsou uvedeny okresy s nejvyšší a nejnižší podporou zaznamenanou v obou kritériích. Do této analýzy není zahrnuto Hlavní město Praha.

Tab. 1: Rovnoměrnost podpory z OP v rámci jednotlivých krajů

Kraj (počet okresů)	Rovnoměrnost podpory <u>absolutně</u>		Rovnoměrnost podpory <u>na km²</u>		Rovnoměrnost podpory (<u>absolutně a na km²</u>)
		poznámka		poznámka	
Středočeský (12)	ne	Podpora je nejintenzivnější v okresech <u>Praha-východ</u> a <u>Benešov</u> , kde se odchyluje o 2 intervaly oproti šesti okresům s nejnižší podporou (<u>Rakovník</u> , <u>Mělník</u> ,	ne	Podpora nejintenzivnější ve čtyřech okresech (<u>Beroun</u> , <u>Praha-západ</u> , <u>Praha-východ</u> a <u>Kolín</u>), kde se odchyluje o 2 intervaly oproti pěti okresům s nejnižší podporou (<u>Rakovník</u> ,	V kraji lze vysledovat nejvyšší podporu v okrese <u>Praha-východ</u> . Nejnižší je podpora v 5 okresech (<u>Rakovník</u> , <u>Mělník</u> , <u>Mladá Boleslav</u> , <u>Kutná Hora</u> , <u>Příbram</u>).

Kraj (počet okresů)	Rovnoměrnost podpory absolutně		Rovnoměrnost podpory na km ²		Rovnoměrnost podpory (absolutně a na km ²)
		poznámka		poznámka	
		<u>Mladá Boleslav</u> , <u>Nymburk</u> , <u>Kutná Hora</u> , <u>Příbram</u>).		<u>Mělník</u> , <u>Mladá Boleslav</u> , <u>Kutná Hora</u> , <u>Příbram</u>).	
Jihočeský (7)	ne	Podpora je nejvyšší v okrese <u>Tábor</u> , kde se odchyluje o 3 intervaly od okresů <u>Strakonice</u> a <u>Prachatice</u> , o 2 intervaly od okresů <u>Český Krumlov</u> , <u>Jindřichův Hradec</u> a <u>Písek</u> . Dále je vyšší intenzita podpory v okrese <u>České Budějovice</u> , ke se odchyluje o 2 intervaly od okresů <u>Strakonice</u> a <u>Prachatice</u> .	ne	Na km ² je podpora nejintenzivnější v okrese <u>Tábor</u> , kde se o 2 intervaly odchyluje od 4 okresů (<u>Český Krumlov</u> , <u>Jindřichův Hradec</u> , <u>Prachatice</u> a <u>Strakonice</u>).	V kraji lze vysledovat nejvyšší podporu v okrese <u>Tábor</u> a nejnižší podporu ve 2 okresech (<u>Prachatice</u> a <u>Strakonice</u>).
Plzeňský (7)	ne	Podpora je nejintenzivnější v okrese <u>Plzeň-město</u> , kde se odchyluje o 2 intervaly oproti čtyřem okresům s nejnižší podporou (<u>Domažlice</u> , <u>Klatovy</u> , <u>Plzeň-sever</u> , <u>Plzeň-jih</u>).	ne	Podpora je nejintenzivnější v okrese <u>Plzeň-město</u> , kde se odchyluje o 3 intervaly, a v okrese <u>Rokycany</u> , kde se odchyluje o 2 intervaly od čtyřech okresů (<u>Domažlice</u> , <u>Klatovy</u> , <u>Plzeň-sever</u> , <u>Plzeň-jih</u>).	V kraji lze vysledovat nejvyšší podporu v okrese <u>Plzeň-město</u> a nejnižší podporu ve 4 okresech (<u>Domažlice</u> , <u>Klatovy</u> , <u>Plzeň-sever</u> , <u>Plzeň-jih</u>).
Karlovarský (3)	ano	---	ano	---	---
Ústecký (7)	ne	Podpora je nejintenzivnější ve 3 okresech (<u>Chomutov</u> , <u>Litoměřice</u> a <u>Ústí nad Labem</u>), kde se odchyluje o 2 intervaly oproti dalším třem okresům (<u>Děčín</u> , <u>Most</u> , <u>Teplice</u>).	ne	Podpora je nejintenzivnější v okrese <u>Ústí nad Labem</u> , kde se odchyluje o 3 intervaly od čtyřech okresů (<u>Děčín</u> , <u>Louny</u> , <u>Most</u> , <u>Teplice</u>).	V kraji lze vysledovat nejvyšší podporu v okrese <u>Ústí nad Labem</u> a nejnižší podporu ve 3 okresech (<u>Děčín</u> , <u>Most</u> , <u>Teplice</u>).
Liberecký (4)	ne	Podpora je nejintenzivnější v okrese <u>Liberec</u> , kde se odchyluje o 2 intervaly oproti dalším třem okresům (<u>Česká Lípa</u> , <u>Jablonec nad Nisou</u> , <u>Semily</u>).	ne	Podpora je nejintenzivnější v okrese <u>Liberec</u> , kde se odchyluje o 2 intervaly od okresu <u>Česká Lípa</u> .	V kraji lze vysledovat nejvyšší podporu v okrese <u>Liberec</u> a nejnižší podporu (absolutně a na km ²) v okrese <u>Česká Lípa</u> .
Královéhradecký (5)	ne	Viz poznámka vpravo	ne	Viz poznámka vpravo	Absolutně i na km ² je podpora nejintenzivnější v okrese <u>Hradec Králové</u> , kde se od všech ostatních okresů kraje (<u>Jičín</u> , <u>Náchod</u> , <u>Rychnov nad Kněžnou</u> a <u>Trutnov</u>) odchyluje o 2 intervaly.

Kraj (počet okresů)	Rovnoměrnost podpory <u>absolutně</u>		Rovnoměrnost podpory <u>na km²</u>		Rovnoměrnost podpory (absolutně a na km ²)
		poznámka		poznámka	
Pardubický (4)	ano	---	ne	Podpora je nejintenzivnější v okrese <u>Pardubice</u> , o 2 intervaly vyšší než v okresech <u>Chrudim a Svitavy</u> .	---
Vysočina (5)	ano	---	ano	---	---
Jihomoravský (7)	ne	Podpora je v okrese <u>Brno-město</u> o 4 intervaly vyšší oproti okresu <u>Blansko</u> , o 3 intervaly oproti okresům <u>Hodonín</u> , <u>Vyškov</u> a <u>Znojmo</u> a o 2 intervaly oproti okresům <u>Brno-venkov</u> a <u>Břeclav</u> . Dále pak v okresech <u>Brno-venkov</u> a <u>Břeclav</u> je podpora vyšší o 2 intervaly oproti okresu <u>Blansko</u> .	ne	Podpora je v okrese <u>Brno-město</u> vyšší o 4 intervaly oproti okresům <u>Blansko</u> a <u>Znojmo</u> , o 3 intervaly oproti okresům <u>Brno-venkov</u> , <u>Hodonín</u> a <u>Vyškov</u> , o 2 intervaly oproti okresu <u>Břeclav</u> . Dále pak v okrese v okrese <u>Břeclav</u> je podpora o 2 intervaly vyšší oproti okresu <u>Blansko</u> .	Absolutně i na km ² je podpora okresu <u>Brno-město</u> nerovnoměrně vyšší oproti ostatním okresům. Podpora je rovněž intenzivní v okrese <u>Břeclav</u> . Velmi nízká je ve srovnání s ostatními okresy podpora v okrese <u>Blansko</u> .
Olomoucký (5)	ne	Podpora je nejintenzivnější v okresech <u>Olomouc</u> a <u>Přerov</u> , kde se odchyluje o 2 intervaly oproti okresům <u>Jeseník</u> a <u>Prostějov</u> .	ne	Podpora je nejintenzivnější v okrese <u>Přerov</u> , kde se odchyluje o 2 intervaly od okresů <u>Jeseník</u> a <u>Prostějov</u> .	V kraji lze vysledovat nejvyšší podporu v okrese <u>Přerov</u> a nejnižší podporu v okresech <u>Jeseník</u> a <u>Prostějov</u> .
Zlínský (4)	ano	---	ano	---	---
Moravskoslezský (6)	ne	Podpora je nejintenzivnější v okresech <u>Ostrava</u> a <u>Frýdek-Místek</u> , kde se odchyluje o 2 intervaly oproti okresu <u>Bruntál</u> .	ne	Podpora je nejintenzivnější v okrese <u>Ostrava</u> , kde se odchyluje o 2 intervaly od okresů <u>Bruntál</u> , <u>Nový Jičín</u> a <u>Opava</u> .	V kraji lze vysledovat nejvyšší podporu v okrese <u>Ostrava</u> a nejnižší podporu v okrese <u>Bruntál</u> .

Pramen: vyhodnocení SRR ČR 2007–2013

U 9 z celkově 13 analyzovaných krajů je konstatována nerovnost podpory jak absolutně, tak na km². V 6 z těchto 9 krajů je podpora z hlediska obou kritérií nejvíce koncentrována v okrese, v němž se nachází krajské město (Plzeň-město, Ústí nad Labem, Liberec, Hradec Králové, Brno-město, Ostrava). Další dva kraje se tomuto vzoru koncentrace vymykají. V Jihočeském kraji je podpora koncentrována z hlediska obou kritérií do okresu Tábor a v Olomouckém kraji do okresu Přerov. Středočeský kraj je atypický tím, že jeho sídlo se nachází v Praze. Okres Praha-východ, kde je nejvyšší koncentrace podpory, je však k ekonomicky prosperujícímu Hlavnímu městu Praha nejbližší.

V jednom kraji (Pardubický) je podpora nerovnoměrná pouze z jednoho hlediska (na km²), zde je opět koncentrována do okresu krajského města (Pardubice).

Ve 3 ze 13 krajů (Karlovarský, Vysočina a Zlínský) se podpora z hlediska obou kritérií jeví jako rovnoměrná.

Největší rozdíly v koncentraci podpory lze ze všech 13 krajů zaznamenat v Jihomoravském kraji, kde je podpora velmi koncentrována do okresu Brno-město.

Nakonec je důležité upozornit na zajímavý fakt, a to umístění okresu Tábor v kontextu celé České republiky. Tento okres totiž nejen vykazuje nejintenzivnější podporu v Jihočeském kraji, ale je zároveň druhým nejvíce podporovaným okresem celé České republiky co se týče naplňování SRR (umístil se hned za okresem Brno-město).³ Okres Tábor, čítající podle údajů ČSÚ 103 070 obyvatel k 31. 12. 2010, se nachází z hlediska lidnatosti na 46. místě ze 76 okresů. V intenzitě podpory se tak nachází daleko před okresy s větším počtem obyvatel.

³ Zde není započítáno území Hlavního města Prahy, neboť se jedná o kraj a jeho členění je odlišné od jiných krajů. Okres Tábor se nachází z hlediska výše podpory hned za Hlavním městem Prahou a okresem Brno-město.

1.2 ZHODNOCENÍ VÝVOJOVÝCH TENDENCÍ A DISPARIT

Stav a vývoj situace v jednotlivých regionech jsou hodnoceny ze tří vzájemně propojených úhlů pohledu. Regionální konkurenceschopnost klade důraz na zhodnocení ekonomického potenciálu území, Územní soudržnost hodnotí zejména podmínky pro život obyvatel a sociálněekonomické problémy, Environmentální udržitelnost si všímá stavu životního prostředí, zachycení dopadů rozvoje a environmentálních rizik.

Zhodnocení vývojových tendencí a disparit se zaměřuje na kritické zhodnocení situace, identifikaci největších problémů a jejich souvislostí, naznačení vývojových tendencí a s nimi spojených rizik. Detailněji je situace zachycena v příloze 1 *Analýza vývojových tendencí a disparit*.

1.2.1 Regionální konkurenceschopnost

O úrovni a perspektivách dalšího zvyšování regionální konkurenceschopnosti, a to nejen v podmínkách ČR, rozhodují tři úrovně předpokladů. V první řadě jsou to základní atributy prostředí (institucionální, infrastrukturní a socioekonomické), v němž se regiony nacházejí a rozvíjejí svoji konkurenceschopnost. Zde hraje velkou roli stát, který je primárně zodpovědný za administrativní nástroje regionálního rozvoje. Návazně na to je pro růst konkurenceschopnosti důležité, jak efektivně jsou v regionu využívány vnitřní zdroje. Zde je klíčovým faktorem kvalita lidských zdrojů. Těžiště růstu regionální konkurenceschopnosti však spočívá ve schopnosti regionu přijímat výzvy globální ekonomiky a budovat svůj ekonomický rozvoj na znalostech a inovacích

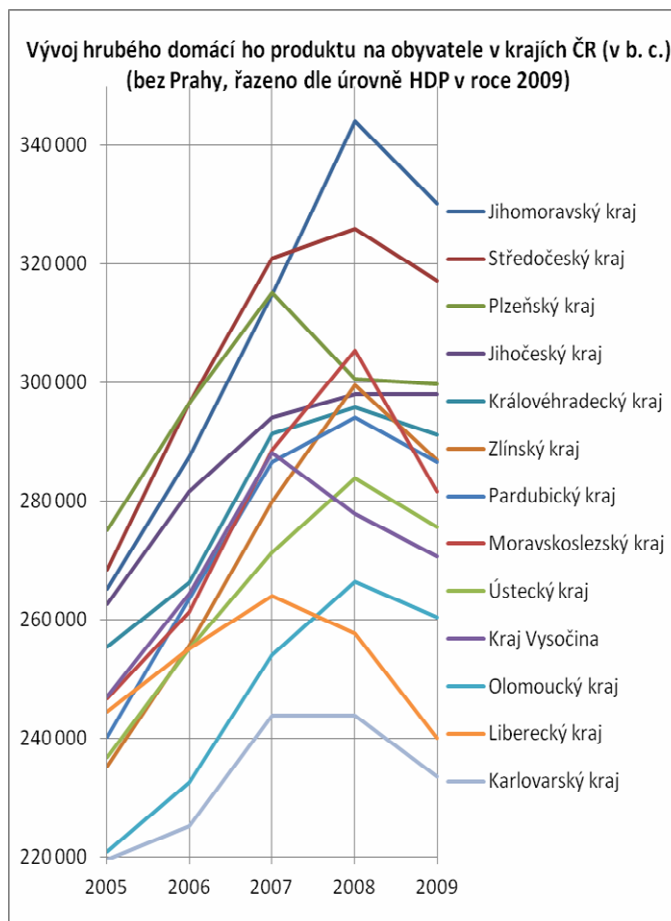
Základní atributy regionální konkurenceschopnosti

Základní atributy regionální konkurenceschopnosti jsou nastaveny jak přírodním, tak i sociálním prostředím (resp. socioekonomickým), přičemž platí, že přírodní faktory při formování sociálně-prostorových zákonitostí, a to nejen v případě České republiky, ztrácejí vlivem technologického pokroku na významu. Určitou výjimkou je oblast cestovního ruchu a zemědělství, kde přírodní faktory hrají určitou roli. Prostorové rozložení ekonomických činností se vyznačuje relativně hlubokou inercií v čase, protože je i dodnes formováno strukturami položenými v minulých obdobích. Tyto struktury do značné míry předurčily charakter ekonomických aktivit v daném regionu. Z tohoto důvodu regiony či státy, kde jsou soustředěny ekonomické aktivity, jejichž schopnost tvorby zisku je v současných podmínkách znalostní ekonomiky nižší (především primární, částečně sekundární sektor ekonomiky a neprogresivní služby) vykazují nižší hodnoty **HDP** na obyvatele než regiony s vyšším zastoupením progresivních sektorů ekonomiky (hi-tech průmysl, znalostně náročné služby a kvartér).

Regionální HDP do roku 2009, kdy byla ČR zasažena globální ekonomickou krizí, meziročně rostlo, v roce 2009 pak byl u všech regionů zaznamenán jeho pokles a v současné době HDP meziročně mírně roste. Nejvyšších hodnot HDP na obyvatele dosahuje Hl. město Praha jako ekonomické i kulturní centrum nadnárodního významu. Hodnota HDP hlavního města více než dvakrát přesahuje republikovou hodnotu (704 638 Kč vůči republikovým 329 445 Kč), což jen potvrzuje ekonomickou dominanci Prahy v rámci celé republiky. Po Praze

nejvýznamnějšími kraji z pohledu HDP jsou Jihomoravský a Středočeský kraj, jejichž hodnota na obyvatele se však pohybuje pod republikovým průměrem, stejně jako hodnota ostatních krajů. Středočeský kraj navíc do značné míry čerpá z „rozlivu“ ekonomického významu Prahy do jejího okolí. Na druhé straně nejnižší HDP na obyvatele vykazují Karlovarský, Liberecký a Olomoucký kraj, jejichž hodnoty se pohybují hluboko pod republikovým průměrem.

Příčin úspěchu resp. neúspěchu regionů v ekonomické soutěži s ostatními českými i zahraničními regiony je mnoho. Jedním z nich jsou i tzv. institucionální faktory, které se zrcadlí např. v **kvalitě podnikatelského prostředí**. V podmínkách ČR je nutné zlepšit vymahatelnost práva, snížit byrokratické zatížení podniků,



zjednodušit daňový systém a zabránit jeho častým změnám. Dále je důležité omezit korupci a časté změny právního prostředí. Z jiných než legislativních nástrojů na podporu regionálního rozvoje lze jmenovat potřebu husté sítě poradenských služeb, možnosti pro síťování a tvorbu klastrů, či různé formy podpory ze strany veřejných orgánů. Kvalita institucionálního prostředí a podpora podnikatelských subjektů jsou dnes jedním z rozhodujících faktorů úspěšnosti regionu v globální ekonomické soutěži.

I přes důležitost institucionálních faktorů, tradiční faktory regionální konkurenceschopnosti – jako je **dopravní infrastruktura** – stále hrají svou roli. Ač se rozsah silniční a železniční sítě příliš nemění, mění se jejich hierarchická kvalita. Lokalizace regionu na dálničním spojení (resp. na rychlostní komunikaci) či železničním koridoru znamená jeho lepší napojení do okolních ekonomik. Nejlépe napojeným krajem na silniční infrastrukturu vyššího typu (vyjádřeného v metrech dálnic a rychlostních silnic na km²) v tomto smyslu je Středočeský kraj, po něm pak kraj Olomoucký, naopak nejhůře na tom jsou Jihočeský, Pardubický a Královéhradecký kraj. Jak je však patrné u Olomouckého kraje, ani napojení na dálniční síť nezaručuje ekonomický úspěch regionu a výrazný růst jeho konkurenceschopnosti. To je dáno tím, že akční rádius těchto dopravních tepen pokrývá jen malý pruh území podél dopravního tahu.

Intenzita dopravy od roku 1989 prudce vzrostla, tomuto růstu však zdaleka neodpovídal růst potřebné dopravní infrastruktury. Mnohé obce jsou z tohoto důvodu dopravně přetížené. Kromě dostavby potřebné silniční infrastruktury je nutné počítat s podporou integrovaných dopravních systémů a cyklistické dopravy. Rovněž je nutné usilovat o

dostavbu sítě dálničních a rychlostních komunikací či železničních koridorů, které napomáhají k disperzi ekonomických impulzů z center osídlení do jejich zázemí.

V současné globální ekonomice je nezbytným předpokladem úspěchu dostupnost daného trhu leteckou dopravou. V ČR existuje 5 mezinárodních letišť, z nichž jen Praha-Ruzyně dosahuje počtem odbavených cestujících za rok úroveň významných evropských měst. Ostatní mezinárodní letiště v Brně, Ostravě, Karlových Varech či Pardubicích je však rovněž nutné podporovat z důvodu jejich významu nejen pro lokalizaci zahraničních investic.

Specifickou součástí regionální konkurenceschopnosti je odvětví **cestovního ruchu**. Stav jeho rozvoje je odrazem atraktivnosti daného území pro jeho návštěvníky. Síla tohoto odvětví spočívá zejména v jeho možném rozvoji i v regionech, které jsou často problémové, a které pro konkurenceschopnost v jiných odvětvích nemají vhodné předpoklady např. infrastrukturní nebo lidské kapacity.

V České republice je odvětví cestovního ruchu zatím vnímáno jako méně důležité v porovnání s jinými odvětvími, přestože objem produktu souvisejícího s cestovním ruchem včetně jeho nepřímých efektů dosahuje více než 10 % HDP a ještě o něco více se podílí i na celkové zaměstnanosti. Návštěvnost jednotlivých regionů České republiky je velmi výrazně ovlivněna návštěvností Prahy, která jednoznačně dominuje a až s významným odstupem jsou navštěvována další území, což ale nesnižuje důležitost rozvoje cestovního ruchu v nich ba dokonce naopak.

Efektivnímu a dynamičtějšímu růstu cestovního ruchu v ČR stojí v cestě zejména nedostatky v materiální základně. Stále se objevují nedostatečně kvalitní zařízení a služby, neochota pracovní síly nebo roztržitá koordinace aktivit a plýtvání finančních prostředků. Vzhledem k nedostatkům je proto třeba soustředit pozornost na zkvalitňování základní a doprovodné turistické infrastruktury a služeb, jejich jednotné certifikace; kvalitnější tvorbu a prodej turistických produktů a programů; vzdělávání pracovníků, koordinaci, komunikaci a jasné nastavení kompetencí.

Efektivnost využívání zdrojů v území

O ekonomickém úspěchu regionu rozhoduje to, jak prostřednictvím svého obyvatelstva dokáže využívat velké spektrum zdrojů, které se mu nabízí. Jsou to právě flexibilita, znalosti a inovativnost obyvatelstva regionu, která rozhoduje o tom, jak daný region dokáže reagovat na ekonomické impulsy jak zevnitř, tak i z národní či globální úrovně. Pokud jsou místní obyvatelé tyto impulsy schopni využít pro valorizaci lokálních (resp. regionálních) zdrojů, má region velké šance pro úspěch v globální konkurenci.

Kvalita **lidských zdrojů** v rámci republiky je nerovnoměrně rozdělena. Nejvyšší lidský kapitál je koncentrován do městských oblastí, především pak do metropolitních oblastí tradičně univerzitních měst – tedy především Prahy a Brna. Jejich koncentrace zde není způsobena jen přítomností univerzitní instituce, nýbrž také schopností těchto měst nabídnout odpovídající pracovní místa pro uplatnění absolventů těchto škol. Tyto dvě základní podmínky pak jen částečně splňují další univerzitní města, a proto dochází k odlivu mozků i odsud a jejich další koncentraci ve výše zmíněných makroregionálních centrech s velkým pracovním trhem.

Metropolitní oblasti se stávají hnacími prvky české ekonomiky, právě zde je koncentrován značný podíl ekonomických činností. Rovněž dopravní spojnice mezi těmito centry (rozvojové osy) se z ekonomického hlediska jeví jako vysoce perspektivní. Lokalizace daného mikroregionu v rozvojové oblasti či ose tak rozšiřuje hranice trhu pro jednotlivé ekonomické aktivity v něm soustředěné. Zároveň je v těchto oblastech vyšší poptávka po bydlení, což vede k růstu cen nemovitostí a jejich následné nedostupnosti především pro nízkopříjmové skupiny.

Naopak brain-drain z menších měst a venkovských oblastí do rozvojových os a jader má za následek nejen úbytek počtu obyvatel a klesající cenu nemovitostí, ale také snížení schopnosti těchto regionů využít místní zdroje pro tvorbu nových pracovních míst či v neposlední řadě pro rozvoj občanské společnosti. Vhodné by proto bylo usilovat o zastavení těchto koncentračních tendencí, které již částečně byly nastartovány rozšířením procesu suburbanizace v zázemí velkých měst. Rozptyl lidského kapitálu prostřednictvím tohoto procesu však koreluje s dostupností městských center, a proto jen omezeně zasahuje do periferních oblastí ČR (vyjma amenitní migrace do relativně odlehlých míst s esteticky atraktivní krajinou). Tento fakt má za následek, že situace na trhu práce v těchto oblastech bývá často kritická.

Problematický v tomto směru se jeví **nesoulad mezi kvantitativní, ale také i kvalitativní nabídkou a poptávkou pracovní síly** na mikroregionálních trzích práce. Je třeba použít celé spektrum nástrojů, aby byl tento nedostatek odstraněn. Od posílení aktivních politik zaměstnanosti, optimalizace oborové struktury na středních a vysokých školách, podpory dalšího vzdělávání po zvýšení investiční atraktivity problémových regionů a aktivizace místního obyvatelstva. Kromě hromadění problémů a stárnutí obyvatelstva v periferních mikroregionech vede neuspokojivá situace na trhu práce ke kumulaci počtu dlouhodobě nezaměstnaných a následně k šíření sociálně-patologických jevů. Pokles cen nemovitostí v periferních oblastech vede ke spekulaci s nimi, což otevírá prostor pro vznik sociálně vyloučených lokalit.

Inovace a technologie

O úspěchu jedince v současné informační české společnosti rozhoduje schopnost najít a zpracovat nejrozsáhlejší informace. **Počítačová gramotnost** se jeví jako zásadní předpoklad pro úspěch jedince na trhu práce. I přesto však mnoho domácností v některých mikroregionech České republiky nemá přístup k internetu a tedy i k mnohdy velice cenným informacím.

Integrace České republiky do vysoce proměnlivé globální ekonomiky klade vysoké nároky na schopnost podniků inovovat a využívat nových znalostí a informací. Velký příliv investorů v devadesátých letech a na počátku tohoto století vedl nejen ke vzniku nových pracovních míst, ale také k šíření nové firemní kultury postavené na důrazu na znalosti zaměstnanců. Přímé zahraniční investice směřovaly především do Prahy (949 tis. Kč na obyvatele), o mnoho méně do Středočeského kraje, nejméně atraktivním regionem pro zahraniční investice pak byl mezi roky 2000 – 2009 Olomoucký kraj (52 tis. na obyvatele). Příchod zahraničních investorů měl a má pozitivní vliv na ekonomiku, avšak je třeba hodnotit také strukturu nových pracovních míst - z velké části se totiž jedná o pracovní místa nekvalifikovaná. Navíc mnoho z těchto podniků v České republice lokalizovalo jen svou produkční část bez další lokalizace rozhodovacích pravomocí. Z tohoto důvodu může dojít

při překročení hranice rentability daného provozu ke snadnému přesunu podniků do zemí s nižšími náklady na pracovní sílu.

Z hlediska regionální konkurenceschopnosti jsou mnohem důležitější **podniky produkující zboží a služby s vysokou přidanou hodnotou**. Jedná se o podniky v sektoru znalostně náročného terciéru, hi-tech podniky či jiné podniky kladoucí důraz na zavádění inovací do výroby. **Podniky nabízející znalostně náročné (progresivní) služby** mají vysokou tendenci ke koncentraci do několika málo sídel postavených na nejvyšším stupni sídelní hierarchie. V České republice se jedná především o Prahu (kde je umístěna drtivá většina středních a velkých podniků sektoru), která je zároveň vstupním městem pro zahraniční investory. Dalším centrem znalostně náročných služeb je Brno, které však v tomto ohledu velice výrazně zaostává za Prahou.

Koncentrace této sféry ekonomiky do několika málo hierarchicky výše postavených sídel nutně vnucuje otázku, jak tuto tendenci zastavit či alespoň zpomalit tak, aby nedocházelo k rostoucí polarizaci sídelního systému ČR na dynamicky se rozvíjející a silně periferní oblasti a aby tato tendence směřovala spíše k rostoucí polycentricitě sídelního systému ČR. V tomto směru je nutné zvýšit investiční atraktivitu a kvalitu podnikatelského prostředí sídel na hierarchicky nižším stupni, zlepšení jejich image jako vhodného místa pro lokalizaci ekonomických činností, zvyšovat kvalitu života v těchto městech apod.

Prostorové rozložení **podniků v technologicky náročných oborech** je rovnoměrnější než u podniků znalostně náročných služeb. Jejich rozložení totiž vykazuje určitou míru inercie v čase, a proto jsou tyto podniky koncentrovány i mimo rozvojové oblasti a osy. V přepočtu na obyvatele nejvyšší počet velkých podniků tohoto typu je koncentrován v Libereckém kraji (5,2 velkých podniků TNO na 100 tis. obyvatel), dále v Plzeňském a Jihočeském kraji. V mikroregionálním srovnání mají významné postavení za dominující Prahou (25 podniků absolutně) také tradiční průmyslová centra jako Mladá Boleslav (10 podniků) či Kopřivnice (8 podniků).

Úsilí o **inovace** je nezbytným základem konkurenceschopnosti podniku resp. regionu v globální soutěži. Klíčovou roli v tomto směru hraje vzdělanost obyvatelstva resp. **kvalita vzdělávání**. Propojení vzdělávacích institucí a podniků se však v současné době jeví jako slabé. Co se týče inovačního potenciálu, ten je koncentrován především do přírodovědných, technických a ICT oborů. Velkou roli v šíření a vzniku inovací hrají nejrůznější **výzkumná centra** ať už veřejného, či soukromého (podnikatelského) charakteru. V ČR je však zatím transfer výsledků výzkumů do podnikatelské sféry omezený, rovněž inovační aktivita podniků je zatím jen málo podporována státními či krajskými institucemi.

Hodnocení inovačního prostředí prostřednictvím statistických dat není zcela výstižné, jeho kvalita je však částečně reflektována v indikátorech počtu pracovníků ve výzkumu a vývoji, resp. výdajích na tento sektor ekonomiky. Dále může být hodnocena počtem poskytovaných či nabytých licencí na patenty a užité vzory. U pasivních licencí dominuje Jihomoravský kraj (117 licencí v průměru za období 2007-2010), za ním pak Praha a Středočeský kraj. U aktivních licencí pak Praha (112 licencí v průměru za období 2007-2010) a za ní Středočeský kraj, kraj Vysočina a Jihomoravský kraj. Naopak nejméně inovativní v tomto ohledu se jeví Karlovarský kraj.

1.2.2 Územní soudržnost

Pojetí kapitoly územní soudržnost odráží snahy regionální politiky o snížení regionálních rozdílů a o vyvážený rozvoj regionů. Územní soudržnost je chápána jako zajištění podmínek pro život obyvatel a vytvoření prostředí pro vyvážený rozvoj regionů a obcí. Dle Zelené knihy o územní soudržnosti⁴ má územní soudržnost zabezpečit harmonický rozvoj všech rozmanitých míst EU a zajistit, aby lidé, kteří v nich žijí, mohli z jejich charakteristických rysů vytěžit maximum. V konceptu územní soudržnosti je implicitně obsažen vyrovnanější a udržitelný rozvoj umožňující rovnoměrnější a udržitelné využívání prostředků, což by přineslo hospodářský zisk v důsledku nižšího dopravního zatížení a menšího tlaku na náklady a prospělo přitom životnímu prostředí i kvalitě života.

Osídlení

Určujícím faktorem pro podporu územní soudržnosti je **sídelní struktura** a systém vazeb mezi městy⁵ a menšími obcemi. Od struktury osídlení se odvíjí situace v socioekonomické oblasti, vazby mezi ukazateli rozvoje i možnosti uplatnění rozvojových nástrojů. Struktura osídlení odráží historický vývoj jednotlivých regionů. Celkově je pro ČR typický vysoký podíl malých obcí (56 % obcí má méně než 500 obyvatel; 89 % obcí má méně než 2 000 obyvatel, a jsou tedy považovány za venkovské) a významná role malých a středních měst.

V sídelní struktuře jednotlivých krajů však lze vysledovat značné rozdíly – více než 91 % venkovských obcí vykazuje kraje Vysočina, Pardubický, Jihočeský a Středočeský (žije v nich 30–40 % obyvatel daného kraje), nejmenší podíl venkovských obcí je zaznamenán v krajích Moravskoslezském, Karlovarském, Ústeckém a Libereckém (do 86 % obcí a do 24 % obyvatel).

Vysoké zastoupení **malých obcí** s sebou nese i určité problémy. V rovině správní jde především o převažující neuvolněnost představitelů obcí, a tím o jejich nižší kapacitu věnovat se potřebám obce. Na velikosti obce závisí v rozhodující míře i velikost jejího rozpočtu, a tedy možnosti realizovat rozvojové aktivity. Malé obce jsou často závislé na dotacích či úvěrech, což však může vést k růstu jejich zadlužení. V malých obcích je také obecně horší občanská vybavenost a menší dostupnost pracovních příležitostí. To lze u obcí ležících v zázemí měst řešit dojížděnou, ale u obcí v periferní poloze může být dojížděka za službami či za zaměstnáním problematická. Nebezpečím je pak vyliďňování těchto obcí, zejména odchod obyvatel v produktivním věku, a zhoršování věkové struktury těchto obcí.

Se vzdáleností od velkých center klesá i dopravní dostupnost a dopravní obslužnost obcí veřejnou dopravou. Závažným problémem limitujícím sociální i ekonomický rozvoj je absence páteřních rychlostních komunikací či špatný stav ostatních silničních komunikací. Negativní vliv prostorové odlehlosti se projevuje nejintenzivněji v oblastech na hranicích krajů či ve vybraném pohraničí.

⁴ Sdělení Komise Radě, Evropskému parlamentu, Výboru regionů a Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru {SEK (2008) 2550}.

⁵ Specifickou kategorií jsou aglomerace (metropolitní oblasti), u nichž je prostorový dosah jejich vlivu na okolní – venkovský – prostor velmi značný.

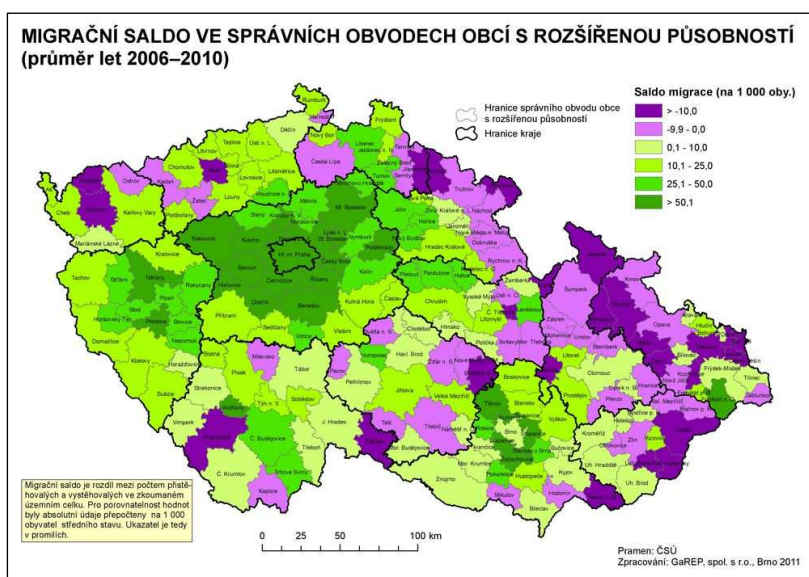
Jak již bylo uvedeno výše, **venkov** tvoří značnou část území ČR (89 % obcí). Nelze jej však považovat za homogenní prostor, protože je silně diferencován v závislosti na poloze obcí. Zatímco venkov přiléhající k městům či se specifickými podmínkami prosperuje, odlehlé venkovské oblasti se potýkají s udržením hospodářských aktivit, obyvatel a základní dostupnosti služeb pro obyvatelstvo (kromě „klasických“ periferních území, tedy regionů ležících v odlehlé poloze, jde také o tzv. vnitřní periferie). Kontrastem k poklesu obyvatelstva v periferiích je silný tlak rezidenční i komerční suburbanizace v příměstských obcích, které jsou migračně nejatraktivnější. Dochází tak k tomu, že některé části venkovského prostoru se vyčleňují, zatímco jiné se snaží regulovat příliv nových obyvatel a nové výstavby, aby tak zabránily negativním důsledkům. Dostupné nástroje regulace nejsou vždy využívány dostatečně účinně. Velké rezervy jsou ve spolupráci rozvojových subjektů v jednotlivých regionech. Izolované přístupy krajů k řešení periferních území nestačí na výraznější zlepšení situace. Z hlediska rozvoje venkova je zásadní funkční vztah mezi venkovem a městy.

Vzhledem k tomu, že se v ČR nachází poměrně málo metropolí, resp. aglomerací, dosáhly historickým vývojem poměrně silné pozice malá a střední města. Právě spolupráce malých a středních měst s obcemi v jejich zázemí je významným předpokladem pro úspěšný rozvoj venkova, a tedy pro posílení územní soudržnosti. Naproti tomu aglomerace mají značný potenciál pro posílení konkurenceschopnosti regionu.

Obyvatelstvo

Počet obyvatel ČR v posledních letech mírně roste. Podíl na tomto růstu má kladná zahraniční migrace i přirozený přírůstek. Na úrovni obvodů ORP jsou však problémem značné rozdíly v hodnotách migrace i přirozeného přírůstku. Jak již bylo uvedeno v předchozí kapitole, liší se zejména suburbánní a periferní oblasti (včetně vnitřních periferií). Kladné celkové migrační saldo se projevuje zejména okolo Prahy, na Plzeňsku nebo Brněnsku. Naopak mezi území dlouhodobě ztrátové patří ty oblasti, kde jsou významné přírodní bariéry spojené se špatnou dopravní dostupností (Bruntálsko, Jesenicko nebo Broumovsko) nebo špatné životní prostředí mnohdy v kombinaci s celkově slabou ekonomickou výkonností (Mostecko, Karvinsko nebo Ostravsko).

Významným aktuálním tématem je **demografické stárnutí** obyvatel. Hlavní příčinou demografického stárnutí je kombinace dvou faktorů – prodloužování střední délky života (a následný růst podílu osob v poproduktivním věku) a stagnace počtu narozených dětí. Zvyšuje se tak podíl nejstarší složky populace ve společnosti, s čímž souvisí řada dalších jevů, např. vyšší tlak na zdravotní a sociální



pěči, na důchodový systém, nutnost provádění bezbariérových úprav atd. Vedle toho také klesá podíl věkové skupiny 15–64, která tvoří ekonomickou výkonnost státu, což bude znamenat o to větší tlak na produktivitu práce a případně i na celý státní rozpočet. Vzhledem k tomu, že stárnutí se bude v příštích letech prohlubovat, je potřeba na měnící se potřeby stárnoucí populace adekvátně reagovat.

Stárnutí se projevuje zejména ve velkých městech a v periferních oblastech. Kvantitativně je obvykle vyjádřeno pomocí indexu stárí. Ten se mezi lety 2000 a 2010 zvýšil o 22,3 bodů na hodnotu 107,8. Do roku 2005 převažovala v ČR předproduktivní složka populace nad poproduktivní (index stárí byl nižší než 100), od roku 2006 již převažuje poproduktivní složka. Tento nepoměr se bude dále prohlubovat – předpokládá se, že do roku 2065 se zvýší podíl poproduktivní složky ze současných 15,5 % na zhruba dvojnásobek, zatímco podíl předproduktivní složky bude stagnovat či mírně klesat.

Vzdělanost české populace se za posledních 10 let výrazně zvýšila⁶. Postupně klesá podíl osob se základním vzděláním (16,0 % na konci roku 2010) a středoškolským vzděláním bez maturity (16,0 %). Naopak roste podíl osob se středoškolským vzděláním s maturitou (34,5 %) a s vysokoškolským vzděláním (14,0 %). Podle ukazatelů strategie Evropa 2020 je v ČR nutné zvýšit počet vysokoškolsky vzdělaných osob ve věku 30–34 let nejméně na 40 % (ze současných 22,5 %). Podíl mladých osob předčasně opouštějících vzdělávací systém je v ČR v rámci EU jeden z nejnižších a požadovanou hranici 10 % již Česká republika splňuje.

V posledních letech došlo k prohloubení problémů jednotlivých **znevýhodněných skupin obyvatelstva** (zdravotně postižení, senioři, menšiny, bezdomovci atd.), a to zejména kvůli dopadům ekonomické recese. Zejména se zvyšuje jejich ohrožení chudobou a je ztížen jejich přístup na trh práce. Příjmovou chudobou bylo v roce 2010 v ČR ohroženo cca 9 % osob, což je však dlouhodobě nejnižší míra příjmové chudoby v celé EU (průměr za EU činí 16 %). Přesto nelze tyto problémy podceňovat, protože při jejich neřešení hrozí jednak prohlubování sociální exkluze znevýhodněných skupin, jednak zvyšování zastoupení těchto skupin v populaci.

Bydlení

Komplexní údaje o bytovém fondu ČR je možné zjistit pouze ze sčítání lidu, domů a bytů. Z časového srovnání údajů vyplývá, že ukazatele bydlení se postupně zlepšují a kvalita obývaného bytového fondu roste.

Intenzita bytové výstavby odráží regionální rozdíly v životní úrovni a také migrační preference. Současně však výstavba také souvisí s celkovou ekonomickou situací. V roce 2010 byl ve všech krajích zaznamenán pokles bytové výstavby, související pravděpodobně s důsledky ekonomické recese. Pokračování tohoto trendu lze předpokládat i v průběhu příštích let, a to návazně na recesi a na zvýšení sazby DPH.

Nejvyšší intenzita bytové výstavby je s velkým náskokem v Praze, Středočeském kraji a Moravskoslezském kraji. Při podrobnějším územním pohledu je intenzita bytové výstavby

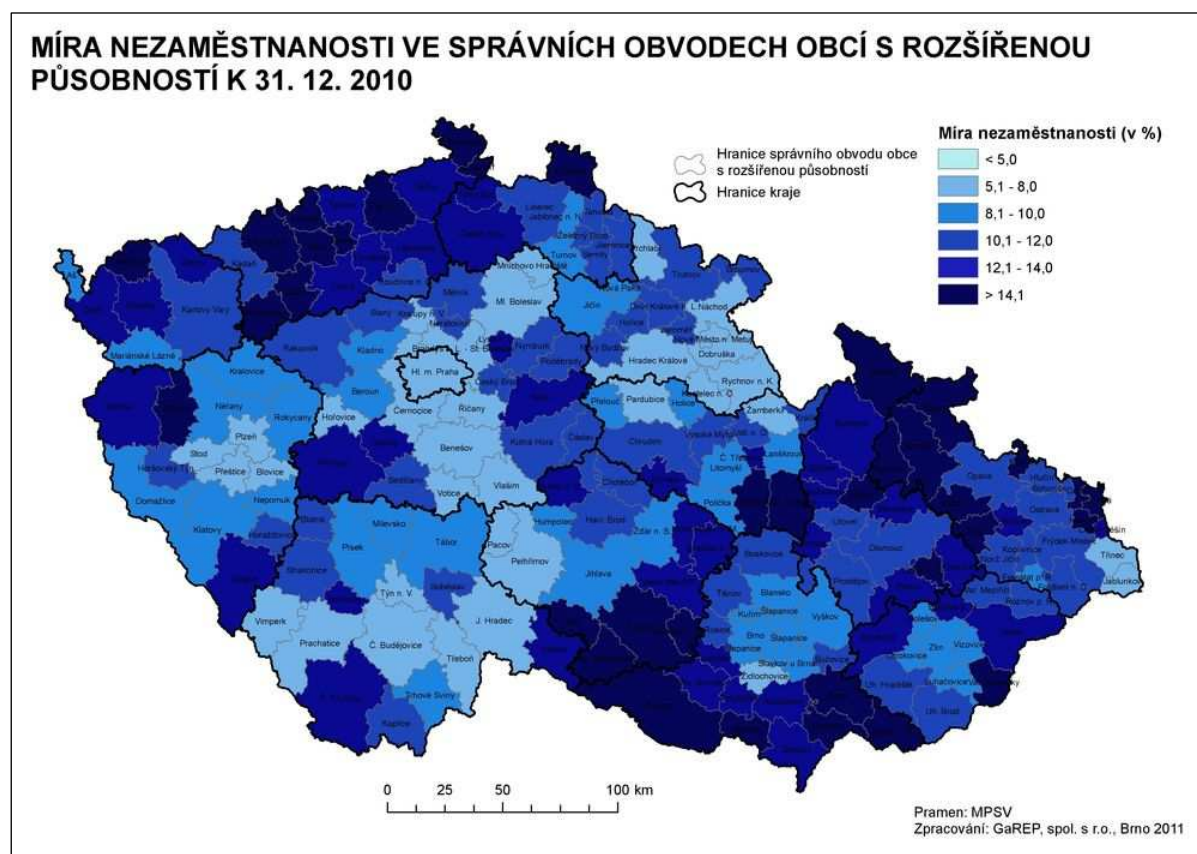
⁶ Absolutní data jsou dostupná pouze za SLDB, proto je nutné pracovat s Výběrovým šetřením pracovních sil, které ale vykazuje určitou statistickou chybu, což je nutné zohlednit při interpretaci výsledků.

nejvyšší v širokém okolí dvou největších měst Prahy a Brna, dále v obvodech obcí s rozšířenou působností, kam spadají krajská města, a to platilo nejen v letech 2006–2010, ale i v samotném roce 2010. V období před ekonomickou recesí vykazovala relativně vysokou intenzitu i celá řada obvodů ORP v periferních oblastech. Nejnižší míru bytové výstavby za poslední léta má Ústecký kraj.

Trh práce

Na trhu práce v ČR dlouhodobě přetrvávají některé problémy. Trvalým a nejzávažnějším problémem je dlouhodobá nezaměstnanost, především v problémových územích (zejména Ústecký a Moravskoslezský kraj). Častým důsledkem je rezignace na hledání práce, případně „nezaměstnatelnost“ dané osoby. V řadě regionů se v důsledku slabé podnikatelské aktivity a absenci významnějších zaměstnavatelů míra nezaměstnanosti dlouhodobě drží na vysoké úrovni. Navíc ještě stále není překonán nesoulad mezi nabídkou a poptávkou po práci, a také nesoulad mezi strukturou a kvalitací absolventů škol a potřebami trhu práce. Svou roli zde hraje i nepřilíš diferencované uplatňování aktivní politiky zaměstnanosti. Dlouhodobě nezaměstnaní postupně ztrácejí svou adaptabilitu na trhu práce a fakticky jsou vyloučeni z konkurence na trhu práce. Flexibilnější formy zaměstnávání, které by mohly napomáhat ke pružnosti trhu práce, hrají okrajovou roli.

Z hlediska míry nezaměstnanosti byl vývoj na trhu práce ČR až do poloviny roku 2008 velmi příznivý, od konce roku 2008 se začala nezaměstnanost zvyšovat. Na konci roku 2010 dosáhla míra nezaměstnanosti hodnoty 9,0 %. Z prostorového hlediska je v oblasti trhu práce dlouhodobě nejproblémovějším regionem Ústecký kraj, druhým problémovým územím je kraj Moravskoslezský (oba z hlediska míry nezaměstnanosti i míry dlouhodobé



nezaměstnanosti). Průměrná míra nezaměstnanosti ČR je výrazně překročena také v Olomouckém a Karlovarském kraji. V době ekonomické recese došlo k prohloubení meziregionálních rozdílů – nejnižší míry nezaměstnanosti byly na konci roku 2010 zaznamenány v Praze, v ORP Říčany a v Brandýs nad Labem-Stará Boleslav (do 6,0 %), nejvyšší hodnoty byly zaznamenány v ORP Bruntál, Hodonín a Vítkov (nad 18,0 %).

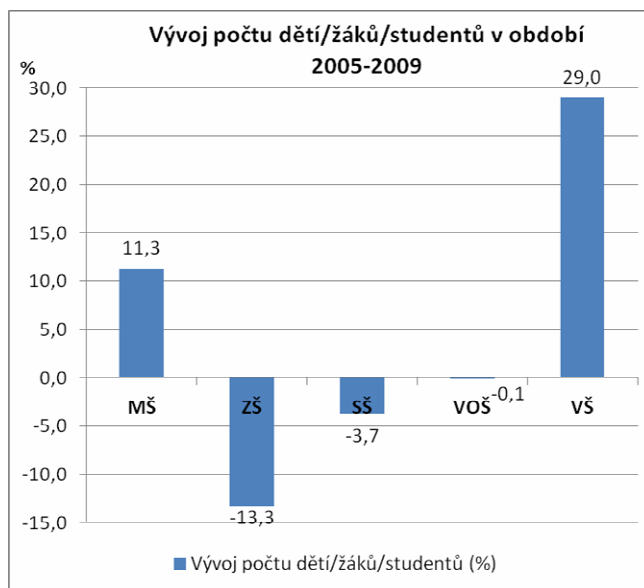
Obecně lze říci, že nižší míry nezaměstnanosti převládají v krajských městech a ostatních významných sídlech hospodářství a v okolí významných dopravních tahů. Naopak vysoké míry nezaměstnanosti dominují v příhraničních oblastech a ve vnitřních periferiích.

Dlouhodobě vyšší riziko nezaměstnanosti je u tzv. rizikových skupin na trhu práce (absolventi, osoby nad 50 let, ale také osoby se zdravotním postižením a další). V posledních letech došlo na úrovni ČR ke zhoršení situace především u věkové skupiny v předdůchodovém věku (50–54, 55–59 let). Ve členění podle vzdělání jsou nezaměstnaností nejvíce postiženy osoby se základním vzděláním nebo osoby vyučené (bez maturity), jejichž pozice na trhu práce se neustále zhoršuje. U osob s dokončeným vysokoškolským vzděláním je míra nezaměstnanosti stabilně nejnižší. S pokračující ekonomickou recesí lze předpokládat další zvyšování míry nezaměstnanosti, a to především u rizikových skupin a osob s nízkým vzděláním. Snižování jejich uplatnitelnosti na trhu práce pak může způsobit navazující sociální problémy těchto skupin obyvatel.

Školství

Oblast školství prochází v posledních letech významnými změnami, které jsou dány jednak snahou o zvýšení kvality vzdělávání, jednak jsou reakcí na změny v demografické struktuře dětí a žáků.

V devadesátých letech velmi výrazně poklesla úhrnná plodnost (průměrný počet dětí narozených jedné ženě během jejího života), a tak došlo k výraznému propadu počtu narozených dětí. Tento pokles se v současnosti projevuje na základních a středních školách. V posledních letech se však již počet narozených dětí zvyšuje, a tak se naopak mateřské školy potýkají s výrazným nedostatkem kapacit (způsobeným mimo jiné i jejich někdejší razantním rušením). Dlouhodobě dochází k výraznému nárůstu počtu studentů vyšších odborných a vysokých škol.



Úbytek počtu osob v daných věkových kohortách (v souvislosti se středními i vysokými školami) také znamená vyšší pravděpodobnost přijetí na daný druh školy. To ale paradoxně snižuje kvalitu vzdělávání na těchto školách, protože ke studiu jsou z kapacitních důvodů přijímáni i méně nadaní žáci, na jejichž schopnosti je následně při studiu nutno brát ohled.

U středních škol dochází v důsledku poklesu počtu žáků a snahy o finanční úspory ke spojování škol a určité redukci počtu škol zřizovaných kraji. Zejména v regionech vzdálenějších od rozvojových center však může omezení nabídky oborů a snížení dostupnosti škol negativně působit na jejich rozvoj. Síť středních škol se nedostatečně přizpůsobuje měnící se ekonomické struktuře jednotlivých regionů v ČR. Navíc je dlouhodobým trendem preference všeobecného vzdělávání před odborným vzděláváním, v současnosti je na trhu práce nedostatek osob se vzděláním v řemeslných oborech. Tento nesoulad je v řadě území významnou bariérou rozvoje a často už i samotného udržení výrobních aktivit (mnohdy s velkou tradicí).

U značné části škol a školských zařízení všech druhů se negativně projevuje špatný stav infrastruktury – budov i jejich vybavení. Jeho zlepšení předpokládá značné investice, které však školám většinou chybí.

V posledních letech prochází oblast vzdělávání významnými změnami, jejichž cílem je zvýšení kvality výuky (např. zavádění školních vzdělávacích programů, důraz na osvojování kompetencí a dovedností). Přesto se v mezinárodních srovnáních dlouhodobě projevuje pokles pozice ČR v žebříčku států; tedy klesají znalosti a dovednosti českých žáků ve srovnání s žáky z jiných států. Rezervy jsou také v zavádění evaluace škol a srovnávacího hodnocení výsledků žáků z jednotlivých škol. Je potřeba dále vzdělávat pedagogické pracovníky především v oblasti didaktických dovedností, průřezových témat, v tématech vlastního hodnocení škol a žáků. Celkově v ČR také není dostatečně rozvinuto celoživotní vzdělávání, které by umožnilo obyvatelům průběžně doplňovat jejich kvalifikaci.

Zdravotnictví

Podobně jako u školství se demografické změny odrážejí také v oblasti zdravotnictví a sociálních služeb, i když zde jde o jiný typ změn (zejména o stárnutí obyvatel).

V posledních letech se postupně prodlužuje naděje dožití a mění se životní styl obyvatel, a spolu s tím se vyvíjí i těžiště zdravotních problémů. Nejvýznamnějším problémem jsou v současnosti civilizační choroby, především nemoci oběhové soustavy, zhoubné novotvary, diabetes mellitus, duševní poruchy, alergická onemocnění. Nemocnost u těchto typů chorob roste. Ze strany obyvatel je stále podceňována zdravotní prevence.

Dostupnost ambulantní zdravotní péče v ČR obecně roste – dlouhodobě se zvyšuje počet lékařů na 10 000 obyvatel. Problémem je ovšem stárnutí lékařů; v roce 2009 bylo 70 % lékařů starších 50 let věku a tento trend se bude dále prohlubovat. Pokud tedy nebudou výrazněji přibývat mladí lékaři, hrozí do budoucna nedostatek lékařů. Nebezpečí je i v odlivu kvalifikovaných zdravotnických pracovníků v návaznosti na jejich finanční ohodnocení.

S ohledem na procento využití a ekonomiku provozu se mění počet a struktura lůžkových zdravotnických zařízení. Počet lůžek na 10 000 obyvatel mírně klesá, mění se struktura lůžkových zařízení: klesá počet nemocnic, ubývají i odborné léčebné ústavy, naopak přibývají lázeňské léčebny a vznikají i zařízení pro paliativní péči (hospice). Trendem je snižování počtu lůžek akutní péče ve prospěch péče následné. Z regionálního pohledu je dostupnost zdravotnických zařízení velmi rozdílná. Koncentrována jsou především ve velkých městech (zejména krajských a okresních, menší zařízení i v obcích ORP), zatímco z periferních oblastí je potřeba za těmito službami dojíždět. V souvislosti s redukcí spoju

veřejné dopravy se tak dostupnost zdravotní péče může pro některé skupiny obyvatel postupně zhoršovat.

Obecným problémem je špatný stav zdravotnické infrastruktury, tj. jak budov, tak také vybavení zdravotnických zařízení. Nutnost rekonstrukcí budov i obnova přístrojového i dalšího vybavení je však limitována finančními možnostmi zdravotnických zařízení. Přitom kvalita poskytované péče závisí – kromě kvalifikovaného personálu – právě na vybavení daného zdravotnického zařízení.

Na poskytování zdravotní péče mají zásadní vliv její legislativní podmínky. Ve srovnání s ostatními státy EU dosahuje ČR velmi vysokých hodnot v počtu návštěv ambulantních lékařů na obyvatele, tento trend však – pravděpodobně návazně na zavedení regulačních poplatků – postupně klesá. V souvislosti se změnami nemocenského pojištění klesá i procento pracovní neschopnosti, ale roste průměrná délka trvání jednoho případu. Počet případů hospitalizace v nemocnicích sice dlouhodobě roste, ale doba pobytu v nemocnici se zkracuje (vliv pravděpodobně opět mají regulační poplatky). Otázkou je, zda je tento pokles skutečně projevem regulace nadbytečné zdravotní péče, nebo jen odráží finanční situaci potenciálních pacientů.

Sociální služby

Na území ČR není v současnosti síť sociálních služeb zcela rovnoměrná a současně obsah této sítě není jasně definován. Přitom s pokračujícím stárnutím obyvatel bude zájem o sociální služby stabilně narůstat.

Celkově jsou sociální služby v ČR poskytovány přibližně 700 tisícům klientů, tedy zhruba 7 % obyvatel. Dostupnost služeb je obecně lepší v městských aglomeracích, horší v periferních regionech.

Ze spektra služeb sociální péče⁷ je nejvíce zastoupena pečovatelská služba (26,8 % poskytovatelů sociálních služeb vedených v registru MPSV; stav 2010), s velkým odstupem následují domovy pro seniory (16,0 %), denní stacionáře (9,0 %) a odlehčovací služby (8,7 %). Nejčastěji zastoupenou službou sociální prevence⁸ je sociální rehabilitace (14,8 % poskytovatelů), sociálně aktivizační služby pro seniory a osoby se zdravotním postižením (13,5 %), nízkoprahová zařízení pro děti a mládež (11,9 %), azylové domy a terénní programy (shodně 10,3 %). Na úrovni krajů se projevují výraznější rozdíly v počtech lůžek zejména u azylových domů, domovů se zvláštním režimem, sociálních služeb poskytovaných ve zdravotnických zařízeních ústavní péče a týdenních stacionářů.

Vzhledem ke stárnutí populace se bude projevovat vyšší tlak na některé druhy zařízení sociálních služeb. Lze předpokládat, že ve střednědobém horizontu nebude kapacita domovů pro seniory a domovů se zvláštním režimem (v nichž bývají služby poskytovány především seniorům) dostačovat. Kapacita domovů pro osoby se zdravotním postižením je v

⁷ Služby, jejichž hlavním cílem je zabezpečovat klientům základní životní potřeby, které nemohou být zajištěny bez péče a pomoci jiné osoby. (cit. Vybrané statistické údaje o financování sociálních služeb a příspěvku na péči, MPSV 2010)

⁸ Služby sloužící zejména k předcházení sociálnímu vyloučení osob, které jsou ohroženy sociálně negativními jevy. (cit. Vybrané statistické údaje o financování sociálních služeb a příspěvku na péči, MPSV 2010)

současnosti dostatečná a poptávka po tomto druhu služby se spíše snižuje. Aktuální a do budoucna rostoucí potřebou je rekonstrukce budov a obnova vnitřního vybavení v zařízeních sociálních služeb.

U pobytových zařízení sociálních služeb je důležité pokračovat v jejich transformaci, deinstitucionalizaci a humanizaci. Trendem však je preference domácí péče před ústavní. Poskytování maximální míry sociálních služeb v domácím prostředí klienta je jednak méně finančně náročné než jeho pobyt v určitém zařízení (a také umožňuje racionálně hospodařit s kapacitami těchto zařízení), jednak – a to zejména – má příznivější dopad i na uživatele sociálních služeb.

V roce 2009 pobíralo plný starobní důchod celkem 1,5 milionu osob. Počet příjemců plného starobního důchodu – mj. i v souvislosti s pokračujícím stárnutím populace – dlouhodobě roste. Rozevírají se však nůžky mezi výší průměrného starobního důchodu a průměrné čisté mzdy, což může spolu s dalšími ekonomickými vlivy znamenat pro seniory do budoucna nutnost pokračovat v ekonomické činnosti i po dosažení důchodového věku a vyvolávat i další negativní jevy (chudoba, sociální vyloučení atd.).

Kultura

Oblast kultury soustřeďuje škálu aktivit: umění, kulturně výchovnou činnost, kulturní dědictví, církve a náboženské společnosti, rozhlasové a televizní vysílání, provádění autorského zákona a další. Specifickým rysem kultury je značný význam neprofesionálních aktivit, zejména zájmové a spolkové činnosti. Často se – především na venkově – vyskytují divadelní spolky a další sdružení, zajišťující společenské a kulturní akce. Neprofesionální aktivity jsou zaměřeny především na lokální či regionální tradice, které jednak zvyšují atraktivitu území pro cestovní ruch, ale zejména posilují identifikaci a vazby obyvatel s regionem, v němž žijí.

Nabídka kulturních aktivit různých typů a různých žánrů je v ČR velmi široká. Existuje hustá síť kulturních organizací různého charakteru, včetně nestátních neziskových a privátních (knihovny, divadla, orchestry, muzea, filmové přehlídky a festivaly atd.). Přestože se infrastruktura těchto organizací postupně zlepšuje, je jejich technické vybavení často zastaralé a jsou nutné značné investice do jeho údržby a obnovy; oblast kultury je však dlouhodobě finančně poddimenzována. Kulturní instituce národního a nadnárodního významu jsou koncentrovány především v Praze a Brně, v ostatních krajských a okresních městech jsou lokalizovány spíše instituce regionálního a subregionálního významu. Nadregionální a národní význam mají také některé pravidelné festivaly konané v různých místech v ČR.

V České republice se nachází značný počet památkových objektů (hrady, zámky, kláštery, kostely, zříceniny, mlýny, věže apod.). Počet objektů zpřístupněných veřejnosti se průběžně zvyšuje, ale počet návštěvníků nepatrně klesá. Atraktivitu památek významně podporují různé doprovodné programy, jež návštěvnost konkrétních objektů značně zvyšují.

Hrozbou pro regionální a lokální kulturu je proces globalizace, jenž vede k postupné ztrátě regionální či lokální identity. Globalizace je spojována především s komercializací českého kulturního prostředí – média se orientují zejména na komerční produkci, která může vést k nežádoucí unifikaci globálního vkusu. Proti globalizaci však stojí (zejména v některých

regionech) silné a stále živé místní tradice a identifikace obyvatel s jejich regionem, jež rozmachu globalizované kultury zamezují.

Sociální exkluze

Sociální vyloučení (exkluze)⁹ je jedním z největších současných sociálních problémů České republiky. Sociální exkluzí jsou totiž ohroženy různé skupiny obyvatel – nejmarkantnějším příkladem jsou romské komunity, ale hrozba exkluze se týká také např. seniorů, nízkopříjmových skupin a dalších.

Kromě sociálních důsledků má exkluze i prostorové souvislosti, kdy kumulací osob ohrožených sociální exkluzí v určitém prostoru vznikají sociálně vyloučené lokality. Problémem těchto lokalit je zejména nízká kvalita domovního a bytového fondu, přeplněnost bytů, nevyhovující infrastruktura, vysoké náklady na chod bytů (energetické úniky, plýtvání) i na údržbu bytového fondu, obývání bytů bez nájemních smluv, nedostatečná právní ochrana nájemníků a špatně vymahatelné pohledávky majitelů bytového fondu. Vyskytují se také různé negativní jevy, např. chudoba, předlužení, závislosti (gambling, alkohol, drogy) atd. Obyvatelé sociálně vyloučených lokalit mají také obecně nízké právní vědomí a nízkou důvěru v instituce (včetně policistů a soudů). Jedním z nejtěživějších problémů sociálně vyloučených lokalit je lichva. Následkem těchto jevů je nadprůměrná míra kriminality v těchto lokalitách.

Klíčovým předpokladem začleňování sociálně vyloučených obyvatel je jejich integrace do vzdělávacího procesu a na trh práce. Ta je však obvykle velmi problematická. V rámci vzdělávacího systému jsou nedostatečně nastaveny mechanismy umožňující inkluzivní přístupy. Dochází k nadměrnému vyčleňování žáků se sociálním znevýhodněním, především romských dětí, z běžných tříd; minimum z nich pak pokračuje ve studiu na střední škole. Rezervy jsou i ve vzdělávání pedagogických pracovníků pro práci s dětmi ze sociálně vyloučeného prostředí a s dětmi z odlišného kulturního prostředí, zejména dětí Romů.

Vysoká nezaměstnanost sociálně vyloučených obyvatel je spojena především s jejich nízkou kvalifikací; v některých případech lze hovořit až o „nezaměstnatelnosti“ těchto obyvatel. Nezaměstnanost vede k materiální chudobě, negativním sociálním důsledkům (vyloučení z participace na sociálním a ekonomickém životě, závislost na sociálních dávkách) i psychickým důsledkům (rezignace na další hledání práce, ztráta pracovních návyků, podléhání závislostem aj.).

Na negativním povědomí veřejnosti o sociálně vyloučených obyvatelích se významnou měrou podílejí média – zejména zdůrazňováním negativních témat, např. kriminalita, závislosti a výskyt sociálně patologických jevů v těchto lokalitách. Tento negativní mediální obraz pak může prohlubovat negativní vztah obyvatel majoritní společnosti k obyvatelům sociálně vyloučených lokalit a potenciálně nastartovat sociální či etnické nepokoje.

⁹ Informace v této kapitole pocházejí především ze Strategie boje proti sociálnímu vyloučení na období 2011 – 2015 (Úřad vlády ČR, 2011).

1.2.3 Environmentální udržitelnost

Kapitola environmentální udržitelnost zachycuje vývoj a stav základních charakteristik životního prostředí a vybavenosti technickou infrastrukturou, které stejně jako ekonomické i další ukazatele odráží rozvoj a vyspělost regionů. Zvláštní důraz je kladen na rizika ohrožení mimořádnými událostmi, jelikož tyto události se i v České republice se změnou klimatu vyskytují stále častěji a výrazně svými dopady rozvoj jednotlivých regionů negativně ovlivňují.

Vývoj a stav životního prostředí

V průběhu historického vývoje byla díky rozvoji ekonomických činností člověka původně přírodní krajina na naprosté většině území ČR více či méně pozměněna (z přirozených ekosystémů se staly ekosystémy umělé), což přineslo řadu negativních důsledků, které je nutné řešit prostřednictvím nástrojů ochrany životního prostředí. Od kvality životního prostředí a technické infrastruktury se odvozuje kvalita života obyvatel jednotlivých regionů, přičemž dosažení co nejvyšší hodnoty jedním z cílů veškerých rozhodovacích činností. Mezi prioritní oblasti ochrany životního prostředí patří v současné době nakládání s odpadními vodami, nakládání s odpady, ochrana ovzduší a klimatu a ochrana přírodních hodnot krajiny a její udržitelné využívání.

Během posledních 40. let došlo k rychlým a **významným změnám ve využívání české krajiny** (scelování pozemků apod.). Změny, které nastaly po roce 1989, jsou spojeny především s procesem suburbanizace. Ve vývoji od roku 2000 je trend stavu životního prostředí stagnující s poměrně výraznými meziročními výkyvy – zátěže životního prostředí v ČR se vyvíjejí v úzké vazbě na výkonnost ekonomiky a postupně se svým charakterem a strukturou přibližují stavu v zemích EU-15. Měrná zátěž životního prostředí na jednotku ekonomického výkonu klesá, je však z historických důvodů nadále vyšší než představuje průměr zemí EU-27 a EU-15 (podle Zprávy o životním prostředí ČR 2009. Praha: MŽP, Cenia, 2010).

K nejvýznamnějším změnám posledních dvou desetiletí spojených se **suburbanizací** a pozměněnou lokalizací ekonomických činností patří velmi intenzivní změny funkčního využití příměstských a městských krajín – rozsáhlou výstavbou komerčních zón a residenčních čtvrtí, (se zvýšenými nároky na dopravu spojenou s každodenním dojížděním do zaměstnání) většinou bez přiměřené dopravní a technické infrastruktury a nedostatečnou nabídkou služeb. Se suburbanizací a další výstavbou je spojeno také nekoncepční zabírání kvalitní půdy, omezování přirozených rozlivů povodní v nivách a fragmentace krajiny. Přístup ke krajině a půdě se odráží ve vysoké větrné a vodní erozi, která za poslední roky velmi zesílila jako následek špatného hospodaření na půdě.

Neřízený rozvoj ekonomických činností včetně ekologických deficitů z minulých desetiletí negativně přispívá k přetrvávání znečištění ovzduší a hlukové zátěže v sídlech a podél komunikací. Plošné znečištění je stále výrazné v části Moravskoslezského a Ústeckého kraje (industriální a postindustriální oblasti), kde špatný stav životního prostředí závažně ohrožuje zdraví obyvatel.

Ke zhoršení kvality životního prostředí (především ovzduší, zatížení hlukem, často dochází i ke znečištění vod) a změně rázu krajiny dochází i díky **těžbě surovin**, avšak paralelně dochází v posledních letech k značným investicím do revitalizací a rekultivací dotčených území. Významnější geologické zásoby a zdroje minerálních energetických surovin na území ČR jsou pouze u uranové rudy, černého (Hornoslezská pánev) a hnědého uhlí (Podkrušnohorská pánev). Ropa a zemní plyn mají spíše lokální význam. Nerudní suroviny (zejména keramické a sklářské suroviny, vápence a cementářské suroviny) představují – po energetických nerostných surovinách – nejvýznamnější skupinu nerostných surovin na území ČR. Těžba většiny dalších surovin byla ve většině případů omezena nebo ukončena.

Přestože se hodnoty většiny ukazatelů o stavu životního prostředí za posledních 20 let zlepšila, je nutné neustále systémově řešit dopady lidské činnosti, kdy přínosy a vyvolané náklady a dopady jsou rozděleny nerovnoměrně. Tyto dopady minimalizovat, a to především prostřednictvím zvýšené péče o chráněná území, půdy a kvalitu vod i snižováním energetické spotřeby a využíváním obnovitelných zdrojů. Měly by být minimalizovány rozpory mezi ochranou přírody a možnostmi využití přírodního potenciálu ke zlepšení sociálních a ekonomických podmínek života obyvatel v chráněných územích.

Území se zvýšenou ochranou přírody zaujímají 16,5 % rozlohy ČR. V rámci soustavy Natura 2000 bylo v ČR vymezeno 41 ptačích oblastí. V Národním seznamu evropsky významných lokalit bylo zařazeno 1 082 lokalit. Plošné zastoupení chráněných území v České republice odpovídá celosvětovému i evropskému standardu, nicméně stav přírodních stanovišť a evropsky významných druhů živočichů a rostlin je neuspokojivý. Rozložení chráněných území v rámci ČR a krajů je značně nerovnoměrné a koncentruje se v hraničních horských oblastech, což je dáno zejména existencí zvýšených přírodních a krajinných hodnot. Krajem s nejvyšším podílem chráněných území je Jihočeský (40,8 %), nejnižší podíl vykazuje Jihomoravský kraj (5,6 %).

Mezi aktuální témata poslední doby patří bezesporu bezpečnost a ochrana obyvatel, ať už před vlivy antropogenními (např. války, radiační havárie apod.) či přírodními, kdy postupnou změnou klimatu a také často jako důsledek lidských činností narůstá četnost a intenzita případů neočekávaných živelních pohrom (zejména povodně a vichřice, dále také sesuvy půdy, požáry...), proto je třeba předcházet těmto pohromám a v případě jejich výskytu maximálně omezit jejich negativní dopady. Prevence je v těchto případech z ekonomického hlediska nejvýhodnější.

Změna klimatu může zapříčinit celou škálu negativních dopadů, mezi něž patří závažné dopady na hydrologii a vodní hospodářství (pokles průměrných průtoků vodních toků), na zemědělství (pozitivně – prodloužení bezmrazového období i negativně – extrémně vysoké teploty, sucho), na lesní ekosystémy (posun lesních vegetačních stupňů, a tím i k přirozeným změnám druhové skladby) atd.

Veřejné zájmy lokálního i regionálního rozsahu, jako zejména povodňová ochrana (vč. využití protierozních opatření, ochrany přirozených rozlivů, revitalizace vodních toků a údolních niv) a adaptace na klimatickou změnu (vč. nakládání se srážkovými vodami v urbanizovaných územích a obnovy přirozených krajinných struktur) je třeba dostatečně a komplexně zohledňovat při územním plánování a provádění pozemkových úprav i dalších činností v krajině.

Stav jednotlivých složek životního prostředí

Využití půd

Více než polovina území ČR je využívána pro zemědělskou činnost, jejíž některé vlivy významně zasahují i mimo obhospodařované plochy. K 31. 12. 2010 zaujímala rozloha zemědělské půdy 53 % území ČR, její výměra však dlouhodobě klesá. Lesní pozemky 33,7 %, jejich rozloha pozvolna narůstá. Zbytek rozlohy ČR tvoří vodní plochy, zastavěné plochy a nádvoří a ostatní plochy. Procento zornění dosáhlo hodnoty 71,1 % a dlouhodobě mírně klesá, naopak dochází k rozšiřování ploch trvale travních porostů, výrazný je také nárůst podílu zastavěných ploch. Ve využití ploch jsou v rámci ČR zřetelné výrazné meziregionální rozdíly v závislosti na poloze a způsobu hospodaření v krajině.

Více než polovina orné půdy je v ČR ohrožena a každoročně poškozována **erozí**, aktuální vodní eroze postihuje 40 % orné půdy. Větrnou erozí je potenciálně ohroženo 10,4 % orných půd, především na jižní Moravě a v Polabí. Významná je i plocha zemědělské půdy ohrožená utužením a okyselováním. Degradací utužením je ohroženo 40 % zemědělské půdy, významná je i plocha půd zranitelných okyselováním (acidifikací). Na druhou stranu se zvyšuje podíl ekologicky obhospodařované zemědělské půdy.

Základním nástrojem pro plánování krajiny jsou komplexní pozemkové úpravy, které vytváří podmínky pro zlepšení životního prostředí, ochranu a zúrodnění půdního fondu (např. ochrana před erozí), vodní hospodářství (stabilizace vodního režimu) a zvýšení ekologické stability krajiny, ale zpřístupnění pozemků také zlepšuje prostupnost krajiny a zvyšuje její turistický potenciál. I proto by mělo dojít k urychlení komplexních pozemkových úprav a zvýšení jejich efektivity (ke konci roku 2010 byly v ČR ukončeny komplexní pozemkové úpravy pouze na 6,4 % z celkové výměry území ČR, na 5,1 % území ČR jsou rozpracované).

Voda

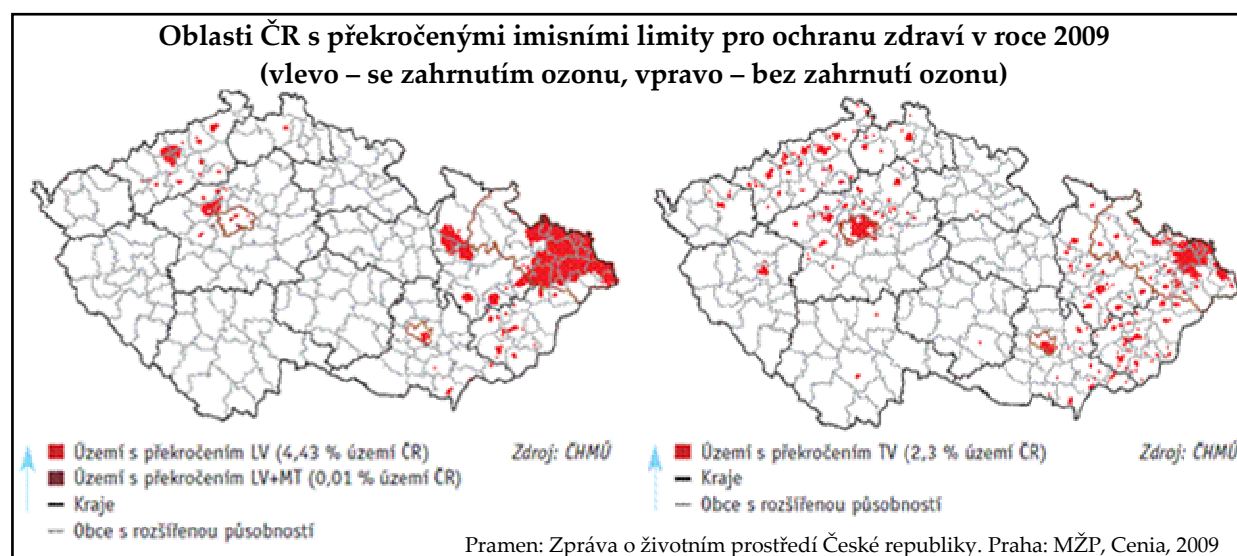
Jednou ze základních složek životního prostředí je voda. Z hlediska jakosti vody má již jen několik úseků vodních toků nejhorší, tj. V. třídu jakosti vod podle základní klasifikace ukazatelů, a většina hodnocených úseků vodních toků patří do I. až III. třídy jakosti vod. Z vodohospodářského hlediska jsou významná území chráněných oblastí přirozené akumulace vod (CHOPAV), kterých je v ČR 18 o celkové výměře 18 000 km². Znečišťování povrchových vod se snižuje pokračující výstavbou čistíren odpadních vod, pokles spotřeby vody v průmyslu i v domácnostech se zastavuje a dosahuje rovnovážného stavu mezi úspornými opatřeními a potřebami. Nadále stoupá vybavenost obcí vodohospodářskou infrastrukturou (viz dále).

Kvalita podzemních vod v jednotlivých regionech ČR se značně různí, a to především v závislosti na geologickém podkladu a ekonomických činnostech, které v dané oblasti převládají. U většiny sledovaných míst je patrné zasažení vod zejména dusíkatými látkami, které se vyplavují jako důsledek zemědělské činnosti v krajině (zejména řeka Dyje, Odry, dolní Vltava) a představují významný dlouhodobý indikátor hlavně antropogenního znečištění, neboť ve vodě jsou poměrně stabilní, což dokazuje i jejich výskyt ve všech typech objektů podzemních vod sítě jakosti. Ostatní prvky vyskytující se v podzemních vodách jsou rozptýleny v menším množství spíše bodově.

Hydroekologická funkce krajiny je vážně narušena rozsáhlými vodohospodářskými úpravami, které často nejsou v souladu s přírodě blízkým řešením, a také způsobem hospodaření ve volné i urbanizované krajině. V souvislosti s uvedenými skutečnostmi se rovněž nedaří stabilizovat vodní režim v krajině, což se nadále projevuje snižováním zásob podzemních vod, nepříznivými průtoky, vodní erozí spojenou s eutrofizací vod a z hlediska ekologické stability krajiny celkově nepříznivým stavem vodních toků a údolních niv. Důsledkem snížené schopnosti zadržení vody v krajině jsou mimo jiné ničivé povodně, a to jak na lokálním, tak na velkoplošném území. Fenoménem z poslední doby jsou přívalové povodně, působící místně a s ničivou silou.

Ovzduší

Stav životního prostředí v České republice stále není z hlediska kvality ovzduší na některých místech vyhovující. Oblasti, kde dochází k překročení imisních limitů, nemají plošný, ale územně ohraničený charakter. Jedná se o průmyslově zatížené regiony, oblasti s intenzivní silniční dopravou a malá sídla, kde znečištění pochází především z vytápění domácností. V těchto hustě osídlených regionech, mezi které patří část Moravskoslezského a Ústeckého kraje, Praha, Brno a některé další lokality v ČR, představuje zhoršená kvalita ovzduší riziko dlouhodobých dopadů na zdraví obyvatel. Zatímco znečištění ovzduší z veřejné energetiky a průmyslové výroby se snižuje, tak roste negativní vliv dopravy.



Technická infrastruktura

Vodovody, kanalizace

V rozvoji technické infrastruktury – kanalizačních systémů a čistíren odpadních vod – došlo v posledních letech (především s přílivem financí z evropských zdrojů) k výraznému zlepšení. Došlo k výraznému nárůstu počtu obyvatel napojených na kanalizační systémy, počtu čistíren odpadních vod i délky kanalizačních sítí. Přesto řada obcí, především v odlehlých nebo hůře dostupných oblastech, nemá dosud vodovod a ČOV. V oblastech s členitým terénem nebo s roztržitou sídelní strukturou jsou obvyklé způsoby řešení finančně značně náročné.

Vodou z veřejných vodovodů bylo v roce 2010 zásobeno 93,1 % obyvatel ČR (podíl zásobení v roce 2004 činil 91,6 %). Nejnižší podíl zásobených obyvatel je setrvale v Plzeňském a Středočeském kraji. Růst jejich míry napojení byl mírně nadprůměrný. Největšího pokroku ve výstavbě vodovodů dosáhl Kraj Vysočina, k významnému zlepšení došlo i v krajích Zlínském a Olomouckém.

Podíl obyvatel bydlících v domech napojených na kanalizaci s ČOV se od roku 2002 do roku 2010 zvýšil ze 71,7 % na 77,0 %, což je sice pozitivní fakt, nicméně zůstává stále značné množství obcí, jejichž odpadní vody nejsou čištěny. Nejvíce je napojených obyvatel (vyjma Prahy) v Karlovarském kraji, kde je obecně vysoký stupeň urbanizace a v Jihomoravském kraji. Nejhorší je situace v Libereckém a Královéhradeckém kraji.

Energetická infrastruktura

Současný energetický mix ČR je založen na vysokém využití domácích zdrojů primární energie. Jejich podíl na konečné spotřebě činí cca 50 %. V případě elektřiny výroba z domácích zdrojů pokrývá cca 96 % domácí spotřeby. Podíl výroby tepla z domácích paliv ve všech zdrojích tepla činí cca 60 %, v centralizovaných zdrojích (teplárnách a výtopnách) je to více než 80 %. Z hlediska zabezpečení výkonové bilance vykazovala ke konci roku 2008 ČR volnou kapacitu na úrovni 30 % maximálního zatížení. Struktura výkonových a regulačních rezerv je plně dostačující pro udržení spolehlivého provozu, ve všech kategoriích regulačních služeb existuje převaha disponibilní kapacity nad potřebami. Strategie Evropa 2020 chce zvýšit podíl obnovitelných zdrojů energie v naší konečné spotřebě energie na 20 %. V roce 2009 činil tento podíl v ČR 6,8 %.

V energetické infrastruktuře vážne systémová provázanost energetických zdrojů při využívání alternativních výrobních elektrické energie větrnými a fotovoltaickými elektrárnami, což ohrožuje energetickou bezpečnost České republiky. Z tohoto důvodu jsou nutná opatření v oblasti výstavby zálohových zdrojů, posilování energetických sítí, změny jsou nutné i v oblasti teplárenství.

Odpadové hospodářství

Celková produkce odpadů v ČR se od roku 2005 pohybuje kolem hodnoty 25 mil. tun, z toho přes 20 mil. tun tvoří odpad podnikový, zbytek odpad komunální, avšak produkce komunálního odpadu na osobu postupně mírně roste. Průměrná produkce komunálního odpadu na obyvatele v ČR dosáhla v roce 2010 hodnoty 317 kg/obyvatele, přičemž nejvyšší produkce na obyvatele byla ve Středočeském kraji (416 kg/obyv.) a dále v krajích Jihočeském a Pardubickém, naopak nejnižší produkce na obyvatele dosahuje kraj Plzeňský (239 kg/obyv.). Nejčastějším způsobem nakládání s komunálními odpady je stále jejich odstraňování skládkováním – v roce 2009 pak činil podíl skládkovaného komunálního odpadu 91,1 %. K pozitivní změně došlo v oblasti materiálového využití, jehož podíl v roce 2009 dosáhl 26,1 %.

Výše produkce podnikového odpadu souvisí s počtem a typem lokalizovaných podniků v území, proto produkce podnikového odpadu výrazně dominuje v Hl. městě Praze (téměř 35 % z celkové produkce podnikových odpadů v ČR), vysoká je rovněž produkce v Moravskoslezském a Jihomoravském kraji.

Rizikem pro životní prostředí, zejména čistotu povrchových a podzemních vod jsou staré ekologické zátěže (SEZ). Jejich systematické odstraňování začalo ve větší míře až po r. 1990, přesto je jich na území ČR stále přes 3 000, z toho cca 17 % s extrémním nebo vysokým rizikem pro životní prostředí. Nejvíce SEZ je lokalizováno v Středočeském a Ústeckém kraji.

1.3 TYPOLOGIE REGIONŮ Z HLEDISKA FUNKCÍ REGIONÁLNÍ POLITIKY

Typologie regionů v rámci strategie regionálního rozvoje zachycují rozdíly mezi regiony z hlediska tří odlišných úhlů pohledu a sestavení určité škály regionů. Vzhledem k tomu, že každá z typologií má jiný cíl, tak jsou způsoby tvorby ukazatelů, jejich sdružení a vyjádření odlišné. Pro vypovídací schopnost jednotlivých typologií je důležité, aby všechny ukazatele v rámci dané typologie byly konzistentní a vypovídaly o situaci z obdobného úhlu pohledu. Ukazatele toto nesplňující, avšak důležité, mohou být využity jako doplňující při interpretaci výsledků typologie.

V kapitole 1.4 jsou uvedeny a interpretovány celkové výsledky jednotlivých hodnocení. Metodický postup je naznačen pouze stručně. Vzhledem ke specifickému hodnocení regionální konkurenceschopnosti jsou metodické postupy k této typologii zpracovány v samostatné příloze 2 *Metodický přístup k typologiím regionální konkurenceschopnosti, územní soudržnosti a environmentální udržitelnosti*.

1.3.1 Typologie z hlediska regionální konkurenceschopnosti

Cílem typologie z hlediska regionální konkurenceschopnosti je zachycení rozdílů mezi regiony, pokud jde o základní atributy konkurenceschopnosti. Hodnocení vychází z metodiky Evropské komise zpracované ve vazbě na Pátou kohezní zprávu, soubor ukazatelů byl přizpůsoben realitě krajské úrovně a úrovně SO ORP. Užití ukazatele byly z oblastí (pilířů) infrastruktura, zdraví, vyšší a celoživotní vzdělávání, účinnost trhu práce, velikost trhu, technologická připravenost, sofistikovanost podnikání a inovace. Hodnocení bylo provedeno pro krajskou úroveň, kde stojí v popředí zachycení celkové konkurenceschopnosti, a pro úroveň SO ORP, kde šlo zejména o identifikaci reálných ekonomických rozvojových pólů. Přes specifičnost obou zmíněných úrovní byla snaha o vzájemnou kompatibilitu.

Regionální konkurenceschopnost na úrovni krajů ČR

První hodnocení regionální konkurenceschopnosti na úrovni krajů ČR bylo zpracováno v září 2011. Na základě diskuzí nad metodikou hodnocení mezi zpracovatelem a zástupci krajů a konfrontací metodiky s novými podněty byla metodika zrevidována. Nové hodnocení bude doplněno v první polovině ledna 2012 po zpracování dat ze SLDB 2011, které zpracovatel obdržel v prosinci 2011.

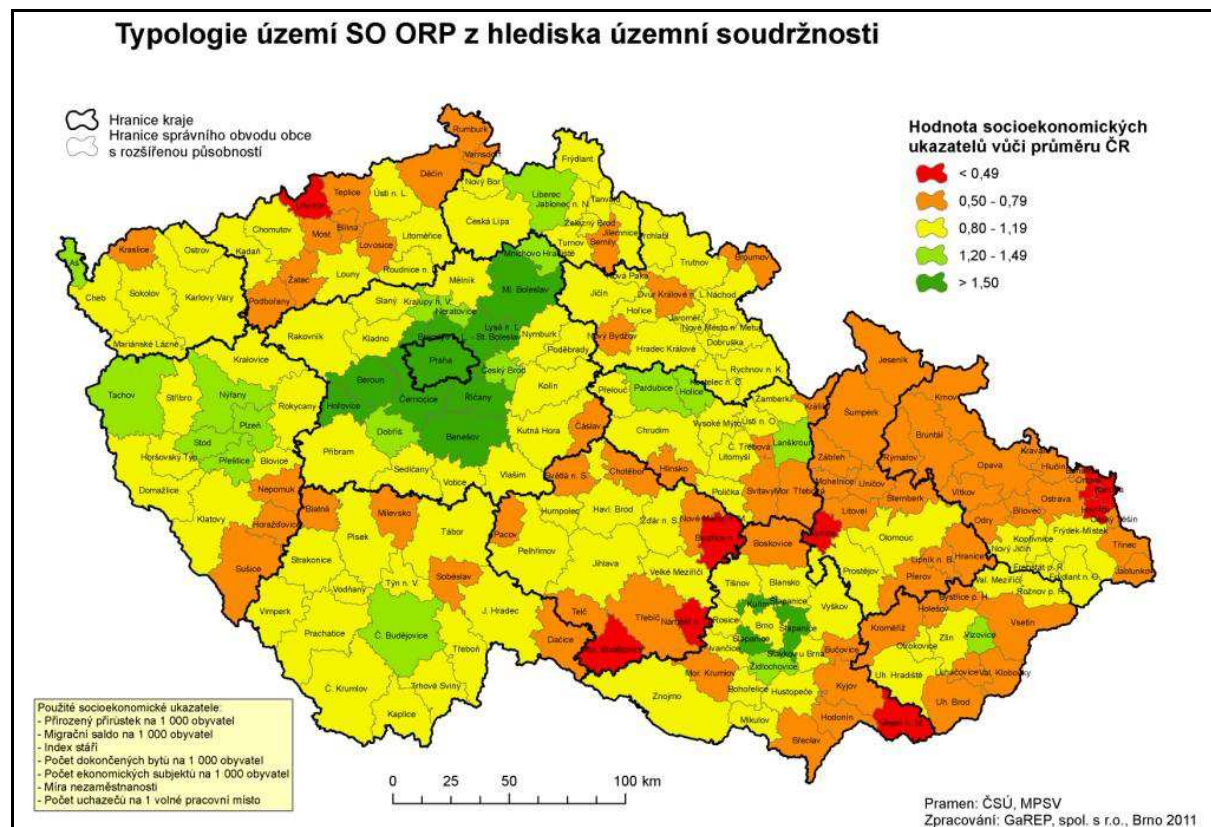
Regionální konkurenceschopnost na úrovni správních obvodů ORP

Hodnocení bude doplněno v první polovině ledna 2012 po zpracování dat ze SLDB 2011, které zpracovatel obdržel v prosinci 2011.

1.3.2 Typologie z hlediska územní soudržnosti

Cílem typologie z hlediska územní soudržnosti je zachycení rozdílů mezi regiony, pokud jde o základní předpoklady socioekonomického rozvoje. Důraz je kladen na charakteristiky obyvatelstva a na jevy odrážející jejich životní podmínky. Tato typologie odráží základní

disparity regionálního rozvoje. Zachycuje problémy spojené s úbytkem počtu obyvatel, se stárnutím obyvatelstva a s ekonomickým uplatněním obyvatelstva. Tyto ukazatele jsou nepřímým odrazem témat hodnotitelných jen se značným zjednodušením (např. územní podmínky, dopravní charakteristiky apod.). Typologie je postavena na 7 ukazatelích: přirozený přírůstek, migrační saldo, index stárí, dokončené byty, ekonomické subjekty, míra nezaměstnanosti a počet uchazečů o zaměstnání ve vztahu k volným pracovním místům.



Typologie z hlediska územní soudržnosti ukazuje na výrazně horší situaci moravských regionů. Území pod průměrem ČR jsou obvykle ve vnitřních periferiích (na hranicích krajů) či v horských oblastech. Souvislá ohrožená území se koncentrují na hranici se Slovenskem a na Jesenicku. Na základě typologie lze identifikovat míru vlivu velkých center na celkovou socioekonomickou situaci jejich zázemí. Praha akceleruje rozvoj území i relativně vzdálených, rozvíjející se prstenec území lze vidět kolem Brna, pozitivně vystupují i území krajských měst v Čechách. Potvrzuje se úzký vztah mezi územími zachycenými v rámci typologie jako prostory s kumulací problémů a různými způsoby vymezovanými periferními územími ČR (více viz příloha 1, kap. 2)

Periferní území jasně vystupují i při pohledu na alokaci prostředků ze strukturálních fondů na realizaci rozvojových projektů, kdy do nich směřovalo výrazně méně finančních prostředků. Vedle objektivních příčin (např. odlišná velikost a investiční náročnost projektů) značnou roli sehrává menší „síla“ a finanční kapacity subjektů z periferních regionů. V oblasti cestovního ruchu (s nižšími objemy projektů) je alokace prostředků do periferních oblastí, i vzhledem k jejich rekreačnímu potenciálu, vyváženější.

Tab. 2: Vývoj regionálních rozdílů ČR – Variační koeficienty vybraných ukazatelů v letech 2006–2010

	variační koeficient	2006	2007	2008	2009	2010	změna 2010/2006
Index stáří	mezi ORP	13,7	13,6	13,7	13,7	13,9	+ 1,5 %
	mezi kraji	10,6	10,1	9,6	9,1	8,7	- 17,3 %
Intenzita bytové výstavby	mezi ORP	85,0	94,1	75,3	73,8	58,3	- 31,4 %
	mezi kraji	38,1	51,5	39,5	38,4	41,6	+ 9,2 %
Míra nezaměstnanosti	mezi ORP	41,5	41,8	35,4	27,4	25,7	- 38,1 %
	mezi kraji	35,1	33,8	27,7	22,7	20,6	- 41,4 %
Počet uchazečů na 1 VPM	mezi ORP	97,1	93,8	91,9	188,0	201,2	+ 107,3 %
	mezi kraji	56,6	58,8	46,9	48,2	38,1	- 32,8 %
<i>HDP na obyvatele</i>	<i>mezi kraji</i>	35,4	37,1	37,6	39,8	–	+ 12,3 %*
	<i>mezi kraji bez Prahy</i>	7,9	7,9	8,8	9,3	–	+17,7 %*

Pramen: Český statistický úřad; pozn.: * změna 2009/2006

S územní soudržností úzce souvisí vývoj regionálních disparit. Uvedená tabulka přibližuje vývoj rozdílů hodnot vybraných ukazatelů využitých k vytvoření typologií z hlediska územní soudržnosti mezi ORP a kraji. K zachycení těchto rozdílů byl využit variační koeficient. Na obou prostorových úrovních se snížily rozdíly pouze u míry nezaměstnanosti (a to výrazně). Výrazně vzrostly rozdíly ORP v počtu uchazečů na jedno volné pracovní místo. Při pohledu na vývoj disparit nelze zachytit jednoznačný trend ukazatelů spojených s obyvatelstvem. Dle HDP je ale zřejmé, že rozdíly v ekonomické produkci regionů se zvyšují.

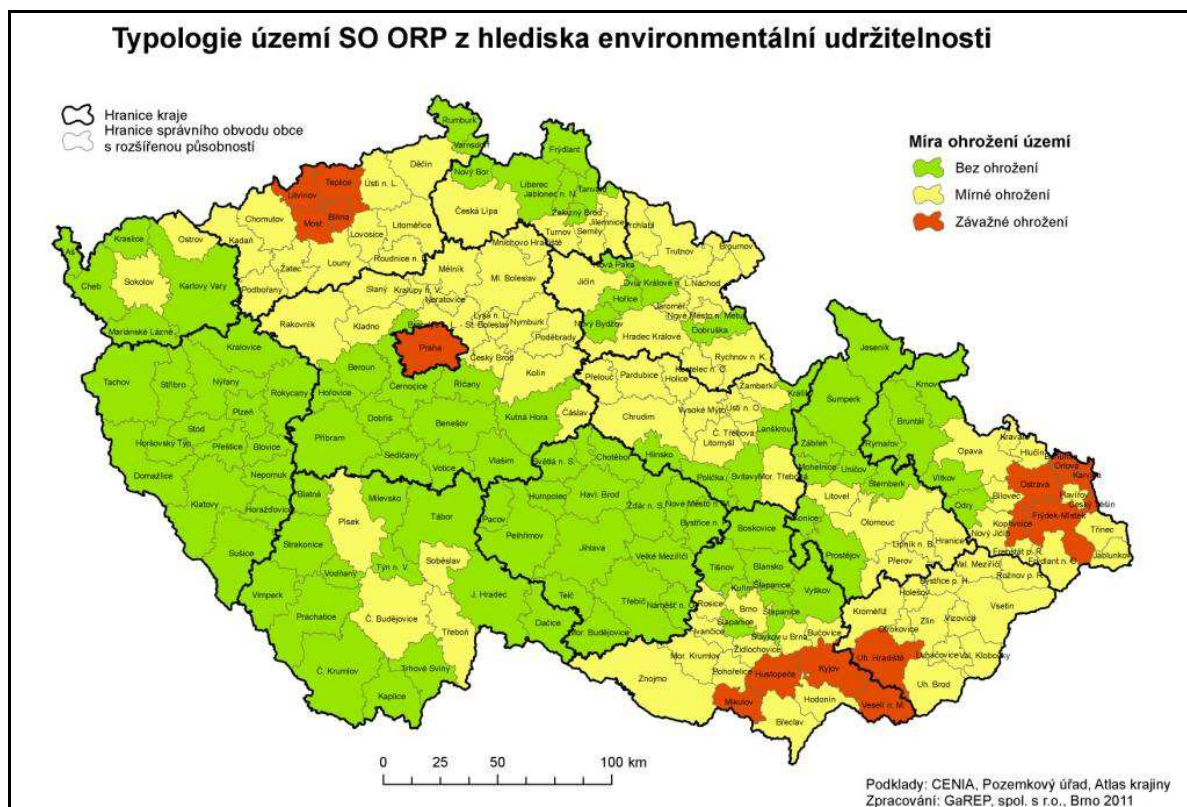
1.3.3 Typologie z hlediska environmentální udržitelnosti

Cílem typologie z hlediska environmentální udržitelnosti je zachytit území s různými typy ohrožení životního prostředí (ohrožení větrnou erozí, ohrožení vodní erozí, překročení imisních limitů s dopadem na lidské zdraví, ohrožení záplavami, ohrožení sesuvy, narušení velké části povrchu těžbou).

Typologie z hlediska environmentální udržitelnosti je poměrně specifická. Přibližuje, které správní obvody ORP musí čelit přírodním ohrožením a je spíše volnějším interpretačním rámcem. Výskyt určitého ohrožení neznačí stejnou míru ohrožení území, ale je signálem o koncentraci problémových míst. Překročení imisních limitů je nejvýraznější na Ostravsku a v Praze. Ohrožení záplavami se ve vyznačených regionech týká pouze rozlivových pásů podél řek. Širších území se týká ohrožení větrnou a vodní erozí – jde převážně o oblasti s intenzivním zemědělstvím. Sesuvy jsou rizikovější v širokém pruhu v severní a severovýchodní části Čech a podél hranice se Slovenskem. Pokusíme-li se o souhrnnější hodnocení, tak více typů ohrožení nalezneme v Ústeckém kraji, v Praze, na Ostravsku a v jižních částech Jihomoravského a Zlínského kraje.



Na základě kumulace environmentálních rizik můžeme rozlišit území bez významnějších ohrožení, území s mírným ohrožením (jeden významnější typ ohrožení) a území se závažným ohrožením (více typů ohrožení).



1.4 SWOT ANALÝZA

SILNÉ STRÁNKY

- Narůst HDP na obyvatele v období 2006 –2010 ve všech krajích (vyjma Libereckého kraje).
- Trvalý růst celkového počtu obyvatel všech krajů (vyjma Moravskoslezského kraje).
- Vzdělanost české populace se stále zvyšuje, zejména v počtu osob se SŠ a VŠ – nejvýznamněji v oblastech s koncentrací univerzit.
- Významná rozvojová role malých a středních měst.
- Integrované dopravní systémy jsou rozvíjeny již téměř ve všech krajích ČR (vyjma kraje Vysočina).
- Masivní rozvoj infrastruktury pro vědu, výzkum a inovace ve vybraných centrech.
- Malé disparity v komplexně pojaté regionální konkurenceschopnosti (s výjimkou Prahy).
- Rozsáhlá meziobecní spolupráce – pokrytí území téměř celé ČR svazky obcí.
- Nadprůměrně hustá silniční a železniční síť v rámci Evropy.
- V rámci středoevropského prostoru významné a stále se rozvíjející letiště Praha-Ruzyně.
- Intenzivní rozvoj nemotorové dopravy jak za účelem bezpečné cesty za prací, tak i za účelem turismu.
- Česká republika patří mezi významné evropské destinace cestovního ruchu a Praha mezi top světové atraktivitu.
- Nárůst počtu ekonomických subjektů ve všech krajích.
- Snížení rozdílů v míře nezaměstnanosti.
- Zvyšující se podíl výroby elektrické energie z obnovitelných zdrojů energie.
- Zlepšení v oblasti čištění odpadních vod – počet obyvatel napojených na kanalizaci s ČOV vzrostl ve většině krajů.

SLABÉ STRÁNKY

- Nedokončená silniční síť páteřních komunikací (dálnice a rychlostní silnice) – chybí zejména R35.
- Problematická dopravní dostupnost vnitřních periferií (na hranicích krajů).
- Absence vysokorychlostních železničních tratí v ČR včetně neexistence plánů na jejich vybudování v blízké budoucnosti (do roku 2020).
- Špatný technický stav silniční a železniční sítě zejména nižších řádů.

- **Superdominance Prahy v převážné většině rozvojových ukazatelů a z toho plynoucí gravitační tendence.**
- **Velké množství malých sídel – zejména v krajích Vysočina, Pardubickém, Jihočeském a Středočeském.**
- **Výrazný úbytek obyvatel v periferních horských oblastech (např. Krkonoše, Orlické hory nebo oblast Jeseníků).**
- **Slabá spolupráce krajů při řešení problémů vnitřních periferií.**
- Stárnutí obyvatelstva – nejvíce ve vnitřních periferiích krajů a ve velkých městech.
- Negativní projevy suburbanizace – zejména v zázemí Prahy a některých atraktivních střediscích cestovního ruchu.
- Značné zvýšení míry nezaměstnanosti v téměř všech krajích ČR (ke snížení mezi roky 2006 a 2010 došlo v Ústeckém a Moravskoslezském kraji – v těchto krajích je ale dlouhodobě nadprůměrná míra nezaměstnanosti). Zvyšující se míra dlouhodobé nezaměstnanosti.
- Extrémní zvýšení počtu registrovaných uchazečů na volné pracovní místo ve většině krajů a značné zvýšení rozdílů mezi ORP.
- Neúčinné uplatňování nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti.
- Nesoulad mezi nabídkou a poptávkou kvalifikací a strukturou absolventů, které produkují školy (nedostatek absolventů zejména v technických oborech).
- Snížující se úroveň kvality školství a jeho absolventů.
- Absence jednotného systému dalšího vzdělávání dospělých.
- Zvyšování rozdílů ve výši mezd mezi Prahou a ostatními kraji.
- Výrazné zpomalení intenzivně rozběhlé bytové výstavby ve všech krajích. Dlouhodobě nízká intenzita bytové výstavby v periferních regionech – zejména v Krušnohoří a na Jesenicku. Zvýšení rozdílů v bytové výstavbě mezi ORP.
- Velké rozdíly ve výdajích na vědu a výzkum – nejvíce Praha a Středočeský kraj, nejméně Karlovarský kraj.
- Rozdíly v HDP na obyvatele se mezi kraji zvyšují.
- Velké rozdíly v návštěvnosti jednotlivých krajů – dlouhodobě slabá návštěvnost krajů Olomouckého, Vysočina, Pardubického a Ústeckého.
- Nedostatečná schopnost zvýšit atraktivnost jednotlivých turistických regionů ČR pro zahraniční návštěvníky – problém v kvalitě služeb, marketingu a organizaci.
- Chybějící kapacity mateřských škol a nenaplněné kapacity některých středních škol v souvislosti s demografickým vývojem.
- Nerovnoměrná dostupnost zdravotní a sociální péče ve většině krajů – koncentrace zařízení do omezeného množství míst, obtížná dostupnost z vnitřních periferií.
- Neuspokojivý stav zařízení v oblasti školství, zdravotnictví a sociálních služeb.
- Neuspokojivý stav vybraných složek životního prostředí – ovzduší (zejména

Moravskoslezský a Ústecký kraj a města Praha a Brno), kvalita vod, eroze půdy (zemědělsky intenzivně využívané oblasti – jižní Morava, Polabí), množství podzemních vod.

- Intenzivní změna rázu příměstských a městských krajín výstavbou komerčních zón a residenčních čtvrtí. Omezování prostupnosti krajiny, fragmentace krajiny.
- Komplexní pozemkové úpravy jsou zpracované pouze pro menší část ČR – nejnižší podíl obcí s KPÚ je v krajích Libereckém, Moravskoslezském a Zlínském.
- Nekoncepční zábory zemědělské půdy pro výstavbu – silný tlak v zázemí měst a okolo dálničních tahů.
- Zvyšující se podíl obyvatel ohrožených zvýšenou hlukovou zátěží – zejména v okolí dopravních tahů a ve městech.
- V posledních letech velmi častý výskyt povodňových stavů – zejména dolní toky řek Moravy, Dyje, Labe, Lužnice, Odry, střední tok Moravy a Bečvy.
- Zvyšující se frekvence atmosférických poruch bez rozdílu na celém území České republiky (extrémních stavů počasí – vichřice, bleskové povodně...).
- Neprůhledné zadávání veřejných zakázek.
- Nízká úroveň mezirezortní spolupráce.
- Využití volné i urbanizované krajiny nezadržuje dostatečně srážkové vody, což přispívá k extrémním hydrologickým jevům (povodně, sucho) a poklesu hladin podzemních vod.

PŘÍLEŽITOSTI

- **Zlepšení strategického plánování a řízení ve veřejné správě.**
- **Fungování ekonomik jednotlivých regionů opírající se o své komparativní výhody.**
- **Propojování a dobudování mezinárodních silničních komunikací, které spojují území České republiky se sousedními státy.**
- Budování a propojování vysokorychlostních tratí železniční dopravy s křížením v České republice.
- Postupný přesun nízkonákladových dopravců s cílem snižování provozních nákladů z hlavních mezinárodních letišť světa spíše k regionálním letišťům (Brno, Pardubice...).
- Zahraniční imigrace v podobě vzdělaného a ekonomicky aktivního obyvatelstva.
- Efektivnější využití dotační podpory v rámci evropské kohezní politiky a společné zemědělské politiky EU.
- Rozvoj flexibilních forem zaměstnávání a odměňování.
- Dopracování, schválení a realizace zákona o cestovním ruchu v praxi.

- Celosvětový důraz na udržitelnost cestovního ruchu a ochranu životního prostředí s ním spojenou.
- Rostoucí význam value for money (cena vs. výkon) v oblasti cestovního ruchu.
- Další rozvoj a podpora aktivit cestovního ruchu na obou stranách hranice ČR a sousedních států.
- Využití poptávky narůstající skupiny seniorů.
- Propojování zdravotní a sociální péče – následná péče, zdravotně sociální služby.
- Rozvoj terénních služeb (zdravotní, sociální, obchod atd.) zajišťujících základní životní podmínky v periferních oblastech.
- Optimalizace struktury středních a vysokých škol v návaznosti na demografické změny (vyřešení nadbytečných kapacit vzhledem k ubývání počtu obyvatel v daném věku).
- Využití pozitivních dopadů klimatických změn (delší vegetační období rostlin, dostatečné teplotní zajištění pro pěstování teplomilných kultur...).
- Přijetí nového zákona o ochraně ovzduší.
- Spolupráce s Polskou republikou na společném postupu ke zlepšení kvality ovzduší v příhraničních regionech s důrazem na Moravskoslezský kraj.
- Nastavení Společné zemědělské politiky EU v souladu s potřebami českého agrárního sektoru a sektoru životního prostředí.

OHROŽENÍ

- **Pokračování ekonomické recese.**
- **Rozpad evropské měnové unie.**
- **Nastavení regionální (kohezní) politiky EU neodpovídající specifickým potřebám ČR.**
- **Zvyšující se riziko zahraničních mimořádných událostí i s možným dopadem na Českou republiku (mezinárodní terorismus, radiační nebo chemické havárie, výpadky energetických sítí – blackout, organizovaný zločin...).**
- Nekoordinované a skokové zahraniční vlny migrace (nekoordinovanost politik imigrace ve státech EU)
- Celkové stárnutí evropské populace povede ke ztrátě evropské konkurenceschopnosti.
- Budování vysokorychlostních tratí mezi Berlínem a Vídní mimo stávající I. tranzitní koridor trasy: Berlín – Děčín – Praha – Pardubice – Brno – Břeclav – Vídeň, tj. mimo území ČR.
- Tlak asijských trhů.
- Rostoucí produktivita v okolních státech

- Rostoucí tlak na zdravotní péči a sociální služby v důsledku pokračujícího stárnutí obyvatel.
- Pokračující kvantitativní růst počtu a kapacit vysokých škol vedoucí ke snížení jejich kvality.
- Úbytek zahraničních návštěvníků v ČR a díky ekonomické recesi i jejich dlouhodobé nižší útraty.
- Neprovázanost evropské, státní a regionální podpory cestovního ruchu, zejména v oblasti jeho marketingové a investiční podpory.
- Vyspělejší konkurenční destinace cestovního ruchu ve středoevropském prostoru.
- Negativní dopady klimatických změn (sucho, riziko záplav, rozšíření teplomilných zemědělských škůdců a chorob...).